

**DADACI SANAT DİLİ VE PRATİKLERİNİN 21.YÜZYIL GRAFİK
TASARIMI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ**

ANIL GENCER

YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSTANBUL – 2023

**DADACI SANAT DİLİ VE PRATİKLERİNİN 21.YÜZYIL GRAFİK
TASARIMI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ**

ANIL GENCER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

PROF. DR. HÜSEYİN EMRE BECER

YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSTANBUL – 2023

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum, bu çalışmayı, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın yazdığımı, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserleri her kullanışında alıntı yaparak yararlandığımı belirtir; bunu onurumla doğrularım.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara katlanacağımı bildiririm.

07/06/2023

Anıl Gencer

ÖZET

19.yüzyılın ikinci yarısından 20.yüzyılın ikinci yarısına kadar olan süreçte etkisini hissettiren modern hareketin ortaya çıkışı birçok sanat akımının temelini oluşturmuştur. Sanayi Devrimi, endüstrinin gelişmesi, fotoğraf makinesinin icadı ve diğer teknolojik gelişmeler sanatta büyük değişimlerin gerçekleşmesine sebep olmuştur. Özellikle 20.yüzyılda ortaya çıkan iki farklı dünya savaşı, dönemin dünya toplumunu sosyokültürel, ekonomik ve siyasi açıdan etkilemiştir. Yaşanan gelişmeler sadece halk üzerinde etkili olmakla kalmayıp dönemin sanatçıları da derinden etkilemiştir. Sanatın sadece yağlı boya ve tuval ikilisine bağlı olmadığı görüşü modern sanatçılarda yaygınlaşmaya başlamıştır. Geleneksel resim tekniklerinin değişmeye başlamasıyla birlikte Dada sanatçıları bu başkaldırıya dahil olmuşlardır. Resim ve heykel sanatını farklı bir biçimde ele alan Dadacılar, birçok yeni sanat fikrinin oluşmasına öncülük etmişlerdir. Bu başkaldırının etkilediği bir diğer disiplin de grafik tasarımıdır. Dada felsefesinin ve Dadacı sanat pratiklerinin etkisi altında kalan grafik sanatçıları; farklı sanatsal tarzlarda afiş, poster, kampanya, albüm ve kitap kapağı gibi alanlarda tasarım yapmışlardır. Siyasi ve toplumsal eleştirilerini topluma iletmek isteyen sanatçılar için Dada bir araç haline gelmiştir. Tasarlanan birçok grafik eserde Dadacı görselleştirme tekniklerinin ve Dada felsefesinin izleri hissedilmektedir. Günümüz grafik sanatında, Dada ile özdeşleşen kolaj tekniği, tipografi ve fotoğraf işleme biçimlerinin yanı sıra Ready-Made (Hazır Nesne) felsefesi de kullanılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Dada, Grafik Tasarım, Kolaj, Modern Sanat, Tipografi*

ABSTRACT

The emergence of the modern movement, which made an impact in the process from the second half of the 19th century to the second half of the 20th century, formed the basis of many art movements. The Industrial Revolution, the development of industry, the invention of the camera and other technological developments have led to great changes in art. Especially in the 20th century, two world wars affected the world society socioculturally, economically and politically. The developments not only had an impact on the public, but also deeply affected the artists of the period. The opinion that art does not depend only on oil and canvas has become widespread among modern artists. Dada artists involved in this revolution when traditional painting techniques began to change. Dadaists, who handled the art of painting and sculpture in a different way, pioneered the formation of many new art ideas. Another discipline influenced by this rebellion is graphic design. Graphic artists under the influence of Dada philosophy and Dadaist art practices, they have designed banners, posters, campaigns, album and book covers in different artistic styles. Dada has become a tool for artists who want to convey their political and social criticisms to the society. The traces of Dadaist visualization techniques and Dada philosophy can be felt in many graphic works designed. In today's graphic art, the Ready-Made philosophy is used as well as the collage technique, typography and photo manipulation methods identified with Dada.

Keywords: *Collage, Dada, Graphic Design, Modern Art, Typography*

ÖNSÖZ

Öncelikle tez önerimi kabul ederek bütün tez yazım süreci boyunca bana yol gösteren ve yardımcı olan tez tanışmanım Prof. Dr. Hüseyin Emre BECER'e teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca, yüksek lisans öğrencisi olduğum süreçte gelişimime katkıda bulunan ve benden hiçbir konuda desteklerini esirgemeyen bütün Yeditepe Üniversitesi Grafik Tasarımı Ana Bilim Dalı öğretim üyelerine teşekkürü borç bilirim.

Çalışmalarım boyunca bana destek olan sevgili aileme ve arkadaşlarıma desteklerinden ötürü sonsuz teşekkür ederim. Bu çalışmanın yazım sürecinde kaynak olarak kullanılan eserlerin yazarlarına ve bütün meslektaşlarıma da ayrıca teşekkür ederim.

Anıl Gencer

İstanbul, 2023

İÇİNDEKİLER

İNTİHAL SAYFASI	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	iv
İÇİNDEKİLER	v
RESİM LİSTESİ	vi
GİRİŞ	1
1. DADA HAREKETİNİN SANATA VE TASARIMA ETKİLERİ	3
1.1. Birinci Dünya Savaşı Döneminde Toplumda Etkili Olan Sanat Anlayışı	
1.1.1. Yirminci Yüzyıl Başlarında Ortaya Çıkan Modern Sanat Hareketleri	
1.1.1.1. Kübizm	5
1.1.1.2. Fütürizm	7
1.1.1.3. Süprematizm	9
1.1.1.4. Konstrüktivizm	10
1.1.1.5. Bauhaus Sanat ve Tasarım Okulu	11
1.1.1.6. De Stijl	12
1.1.2. Bir Modern Sanat Hareketi Olarak Dada	14
1.2. Dadacı Görselleştirme Teknikleri	17
1.2.1. Kolaj	18
1.2.2. Tipografi Kullanımı	23
1.2.3. Fotomontaj & Fotogramm	27
1.2.4. Ready-Made (Hazır Nesne)	31
2. 20.YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA GRAFİK TASARIMDA DADA ETKİSİ	33
3. 21.YÜZYIL GRAFİK TASARIMINDA DADA ETKİSİ	47
3.1. Kolaj Tekniği ile Hazırlanan Tasarımlar	48
3.2. Dadacı Fotoğraf İşleme Tekniği ile Hazırlanan Tasarımlar	55
3.3. Dada Felsefesinin Etkisi Altında Hazır Nesne Kullanarak Hazırlanan Tasarımlar	57
3.4. Dadacı Tipografinin Kullanıldığı Tasarımlar	62
4. SONUÇ	65
KAYNAKÇA	69

RESİM LİSTESİ

Resim 1.	Pablo Picasso, Avignonlu Kızlar, 1907	5
Resim 2.	Georges Braque, Violin and Pipe, 1913	5
Resim 3.	Juan Gris, Anis del Mono Şişesi, 1914	6
Resim 4.	Fernand Leger, Kedili Kadın, 1921	6
Resim 5.	Filippo Marinetti, Zang Tumb Tumb, 1914	7
Resim 6.	Fortuna Depero, Depero Futurista, 1927	7
Resim 7.	Those Who Can't Speak Must Write	8
Resim 8.	Kazimir Malevich, Siyah Kare, 1915	9
Resim 9.	Kazimir Malevich, Suprematish Composition: Airplane Flying, 1915	9
Resim 10.	El Lissitzky, Red Wedge, 1919	10
Resim 11.	Alexander Rodchenko, Pro Eto, 1923	10
Resim 12.	Gustav Klutssis, Oppressed Peoples of the Whole World, 1924	10
Resim 13.	Alexander Rodchenko, Kino Glaz (Film Eye), 1923	10
Resim 14.	Joost Schmidt, Bauhaus Exhibition Poster, 1923	12
Resim 15.	Herbert Bayer, Universal Alphabet, 1925	12
Resim 16.	Vilmos Huszar, De Stijl, 1917.....	13
Resim 17.	Theo van Doesburg, Counter-Composition V, 1924	13
Resim 18.	Piet Mondrian, New York City I, 1942	14
Resim 19.	Piet Mondrian, Broadway Boogie-Woogie, 1943	14
Resim 20.	Marcel Duchamp, The Fountain, 1917	16

Resim 21.	Marcel Duchamp, L.H.O.O.Q. 1917	16
Resim 22.	Pablo Picasso, Hasır Sandalyeli Natürmort, 1912	18
Resim 23.	George Grosz, Remember Uncle August, the Unhappy Inventor, 1919	19
Resim 24.	Raoul Hausmann, Self-Portrait of the Dadasoph, 1920	20
Resim 25.	Raoul Hausmann, ABCD Self-Portrait, 1923	20
Resim 26.	Raoul Hausmann, The Art Critic, 1920	20
Resim 27.	Raoul Hausmann, Dada Conquers, 1920	20
Resim 28.	Hannah Höch, Der Vater, 1920	21
Resim 29.	Hannah Höch, Da Dandy, 1919	21
Resim 30.	Hannah Höch, Ev Özdeyişleri, 1922	21
Resim 31.	Kurt Schwitters, Soylu Hanımlar için Yapı, 1919	22
Resim 32.	Francis Picabia, Tableau Rastadada, 1920	23
Resim 33.	Hugo Ball, Soyut Sözcüklerle Şiir, 1917	24
Resim 34.	Tristan Tzara, Dada, 1917	24
Resim 35.	Der Dada Dergisi'nin 2. sayısı, 1920	25
Resim 36.	Tristan Tzara & Ilia Zdanevich, Le Coeur a Barbe, 1922	25
Resim 37.	Kurt Schwitters & Theo van Doesburg, Die Scheuche Marchen, 1925	25
Resim 38.	Kurt Schwitters, Merz 11, 1925	25
Resim 39.	Kurt Schwitters & Theo van Doesburg, Kleine Dada Soirée, 1922-1923	26
Resim 40.	Raoul Hausmann, Off... Afiş şiir, 1918	26
Resim 41.	Marcel Janco, Bay Antipirin'in Gökyüzündeki İlk Serüveni , 1916	26

Resim 42.	Francis Picabia, Relâche and Cinésketch için Afiş Tasarımı, 1924	27
Resim 43.	Francis Picabia, Journal de l'Instantaneisme, 1924	27
Resim 44.	Man Ray, Rayograph, 1924	28
Resim 45.	Man Ray, Dora Maar, 1936	28
Resim 46.	Man Ray, Marcel Duchamp as Rose Selavy, 1921	29
Resim 47.	Man Ray, Glass Tears, 1932	29
Resim 48.	John Heartfield, Deutschland, Deutschland über alles, 1929	30
Resim 49.	John Heartfield, Use Photo as a Weapon! 1929	30
Resim 50.	John Heartfield, AIZ Cover, 1932	30
Resim 51.	John Heartfield, Mimikry, 1934	30
Resim 52.	Marcel Duchamp, Bisiklet Tekerleği, 1913	31
Resim 53.	Marcel Duchamp, Şişe Askılığı, 1914	31
Resim 54.	Marcel Duchamp, Monte Carlo Bond, 1924	32
Resim 55.	Marcel Duchamp, Belle Haleine Eau de Voilette & New York Dada Kapağı, 1921	32
Resim 56.	Man Ray, The Gift, 1921	32
Resim 57.	Karl Gerstner, Auch du bist liberal, 1959	35
Resim 58.	Henryk Tomaszewski, Moore poster tasarımı, 1959	35
Resim 59.	Man Ray, The Hands, 1932	36
Resim 60.	Armin Hoffman, Stadt Theater Basel tiyatro afişi, 1963	36
Resim 61.	Jamie Reid, "God Save the Queen" Sex Pistols albüm kapağı, 1977	37
Resim 62.	John Gorham & Howard Brown, Red Monarch (Kızıl Hükümdar), 1983	37

Resim 63.	Pentagram, New Polaroid Impulse, 1988	38
Resim 64.	Katherine McCoy, Cranbrook Tasarım Yüksek Lisans Programı, 1989	39
Resim 65.	Barbara Kruger, Untitled (Your Body is a Battleground), 1989	39
Resim 66.	John Heartfield, Burjuva Gazetelerini Okuyan Kör ve Sağır Olur: Boğucu Sargılar Uzak Olsun! 1930	40
Resim 67.	Grapus, Reklam Kampanyası Nedir? 1975	40
Resim 68.	Grapus Poster Tasarımları	41
Resim 69.	J.M. Flagg, Uncle Sam, 1917.....	42
Resim 70.	Uwe Loesch, That's Your Problem!	42
Resim 71.	Alexander Liberman, Efsanevi Bir Baştan Çıkarıcı, 1990	43
Resim 72.	Jenny Holzer, Lustmord, 1993	43
Resim 73.	Stefan Sagmeister, AIGA Detroit poster tasarımı, 1999	44
Resim 74.	Stefan Sagmeister, Lou Reed "Set the Twilight Reeling" albüm kapağı tasarımı,1996	44
Resim 75.	Stefan Sagmeister, AIGA için poster tasarımı, 1997	44
Resim 76.	Paula Scher, The Diva is Dismissed, 1994	45
Resim 77.	Paula Scher, The Public Theater, 1994	45
Resim 78.	Henrik Drescher, Runaway Opposites (Firari Karşıtlar), 1995	46
Resim 79.	Guerrilla Girls, Do Women Have to be Naked to get into U.S. Museums?, 1995	46
Resim 80.	Walter Schönauer, "Chicks on Speed" kitap kapağı tasarımı, 2003	49
Resim 81.	Haman Nimardani, VORN Magazine için yapılan kolaj çalışması, 2004	49

Resim 82.	Hort, Memento: Album Remixes için albüm kapağı tasarımları, 2005	50
Resim 83.	Hannah Höch, Cut with a Kitchen-Knife Dada Through the Last Weimar Beer-Belly Cultural Epoch in Germany, 1919	51
Resim 84.	Paul Sahre, “War” New York Times için poster tasarımı, 2014	51
Resim 85.	Tod Lippy, Esopus 14 dergisi için kapak tasarımları, 2010	52
Resim 86.	Sebastian Haslauer, “Reopening of the Bavarian State Opera”, 2014	52
Resim 87.	Sebastian Haslauer, “Bikini Berlin” projesi için kolaj ve mekan tasarımı, 2018	53
Resim 88.	Braulio Amado, Greys için poster tasarımı, 2014	53
Resim 89.	Damien Tran, Poster tasarımları, 2000-2020	54
Resim 90.	Man Ray, The Hands, 1932	55
Resim 91.	Alain le Querrec, Theatre de Cornouaille poster tasarımı, 2003	55
Resim 92.	Anna Peaker, Jane Arden Project için poster tasarımı, 2014	56
Resim 93.	Lewis Mclean, Gang of Four için poster tasarımı, 2015	56
Resim 94.	Agnes Montgomery, Sebastien Schuller için “Evenfall” albüm kapağı tasarımı, 2019	57
Resim 95.	Hugo Ball, Cabaret Voltaire’de şiir okurken, 1916	58
Resim 96.	Narcsville, The Cribs “Ignore the Ignorant” için kayıt kapağı tasarımı, 2009	58
Resim 97.	Dada Sanatçılarının Kullandığı İşaret Eden Parmaklar	58
Resim 98.	Parmak Göster poster tasarımı, 2011	59
Resim 99.	Marcel Duchamp, L.H.O.O.Q. , 1919	59
Resim 100.	Jonathan Barnbrook, Corporate Facist (Kurumsal Faşist), 2001	59

Resim 101.	Christina Föllmer, “Time to Take Time” projesi için eserler, 2003	60
Resim 102.	Bruce Willen, Johns Hopkins Film Festival Poster, 2005	61
Resim 103.	Bruce Willen, “The Chosen” Heeb Magazine için dergi illüstrasyonu, 2007	61
Resim 104.	Scott King, “Stalky” Galleria Sonia Rosso için kolaj çalışmaları, 2006	62
Resim 105.	Kurt Schwitters & Theo van Doesburg, Kleine Dada Soirée, 1922-1923	63
Resim 106.	Cameron Searcy, Djemba Djemba poster tasarımı, 2014	63
Resim 107.	Paul Sahre, “Design Matters!” serigrafı baskısı, 2009	64

GİRİŞ

Grafik Tasarım, düşüncelerin görselleştirilmesini ve mesajların topluma iletilmesini sağlayan yaratıcı bir süreçtir. Grafik tasarımda kullanılan birçok sanatsal imge vardır. Bunlara ışık, renk, ikon, fotoğraf, boşluk, geometrik şekil, tipografik ve illüstratif öğeler örnek olarak gösterilebilir. Grafik tasarımcılar ve sanatçılar, bu kavramları bir araya getirerek bir kompozisyon oluştururlar. Ortaya çıkan bu kompozisyon ile izleyiciye bir eser sunmuş olurlar. Kompozisyonların bir sanat diline dönüşmesi ve bir akım oluşturması o dönemin sanat anlayışı ile ilişkilendirilebilmektedir.

20. yüzyılın başlarında Avrupa'nın sanat anlayışı dönemin şartlarına göre şekillenmiştir. Avrupa'daki sosyoekonomik durum, kültürel çatışmalar, sınıf ayrımı, kadının toplumdaki yerinin değişmeye başlaması, sanatın ve sanatçının özgürleşme çabası; sanat, tasarım ve mimarlık alanlarında büyük değişimlere yol açmıştır. Bu alanlarda ortaya eser koyan kişileri sanatçı olarak tanımlarsak; sanatçıların, kilise ve akademilerden bağımsız sanat üretme çabaları, geleneksel teknik ve bakış açlarına tepkileriyle birlikte kavramsal sanat, soyut sanat, sanat için sanat kaygıları ortaya çıkmıştır. Dönemin estetik kaygısı, dinin ve mitolojinin resmedilmesi veya ortaya konulması, idealize edilmiş insan formları gibi alışılmış sanat düşünceleri; yerini insanın duygularına, hayal gücüne, bilinçaltına, otoriteye ve topluma olan eleştirilerine bırakmıştır.

Fotoğrafın ve sinemanın yeni bir sanat dalı olarak ortaya çıkması, sanatçıların teknolojik gelişmeleri takip etmesi ve alışılmış olana bir tepki koyma kaygıları Modern Sanat akımlarının dünyaya yeni bir yön vermesine neden olmuştur. İnsan psikolojisinin ve bilinçaltının sanatçıların hayal güçlerine olan etkileri, belirli kuralları olan sanatın tamamen değişmesine ve öznel bir bakış açısıyla ele alınmasına sebep olmuştur.

Grafik tasarım disiplininin etkileşim içinde olduğu akımları sınırlamak oldukça zordur. Alt başlıklarda adı geçmeyen birçok sanat fikrinin de çağdaş grafik tasarıma etki ettiği görülmektedir. 20. yüzyıl ile birlikte ortaya çıkmış olan bu fikirler alt başlık olarak incelenmeyecek olsa da Kübizm, Fütürizm, Sürealizm, De Stijl, Süprematizm ve Konstrüktivizm akımları grafik tasarım üzerinde büyük etkiler bırakmışlardır.

Ayrıca Colour Field, Bauhaus Sanat ve Tasarım Okulu, Neo Dada, Op Art, Kavramsal Sanat, Performans Sanatı, Feminist Sanat, Minimalizm ve Sokak Sanatı fikirleri de çağdaş tasarım ve sanat dünyası üzerinde etkili olmuşlardır.

Dada Hareketi sanatçılarının sanata olan başkaldırıları ise tasarım ve sanat dünyasına birçok yenilik katmıştır. Öncelikle, yüzey olarak her sanatçının kullandığı tuvali reddeden Dada sanatçıları, kullandıkları teknikler ile çok fazla tepki çekmişlerdir. Oluşturdukları kompozisyonlardaki karmaşa, düzensizlik ve dönemin toplumu rahatsız eden öğeler ile özgün bir sanat dili ortaya koymuşlardır. Şiirler, kolajlar, dergiler, resimler, illüstrasyonlar ve ready-made tekniği ile ortaya çıkmış sanatsal eserler sunmuşlardır. Dada ile birlikte tipografi, Dada dönemi öncesi kullanılış biçiminden tamamen ayrılmıştır. Dadacı sanatçıların yeni tipografinin ortaya çıkmasında büyük etkileri olmuştur.

Kübist sanatçıların kolajlarından etkilenen Dadacı sanatçılar, bu tekniği sanatsal dillerinin en önemli tekniklerinden biri olarak kullanmışlardır. Alakasız nesnelere kolaj tekniği ile bir araya getiren Dadacılar, kendisinden sonra ortaya çıkacak olan modern sanat akımlarını etkilemişlerdir. Özellikle Sürrealizm akımı Dada hareketinden çok fazla iz taşımaktadır.

Dada hareketinin oluşumuyla birlikte ortaya çıkan yenilikler; tasarımın endüstriyelleşme biçimini ve toplumun sosyokültürel farklılaşmasını yönlendirmiştir. Alt kültür gruplarında gözlemlenebilen Dada etkisi, bağımsız sanatçıların eserlerindeki farklılaşmalar, sinema ve tiyatro afişleri, edebiyat, heykel, resim ve grafik eserlerinde kullanılan Dada teknikleri; çağdaş sanatta ve günümüzde de etkisini göstermektedir.

Bu çalışmada; Dada Hareketinin ortaya çıkarmış olduğu yeniliklerin 21. yüzyıl tasarım trendlerini nasıl etkilediği, çağdaş tasarım örnekleri ve sanat eserleri örnek gösterilerek incelenecektir. Çalışma sırasında, öncelikle Dada hareketinin felsefesi ve dönemin avangart sanatçıları ve bu sanatçıların eserleri araştırılacaktır. Bununla birlikte Dadacı sanatçıların etkisinde kalan tasarımcıların kullandığı sanatsal imgeler ve 20. yüzyıl üzerindeki Dada etkisi sunulacaktır. Araştırmanın en önemli çıktısı ve literatüre katkısı ise 21. Yüzyıl grafik tasarımı ve grafik sanatı üzerindeki Dadacı sanat dilinin yansımaları olacaktır.

Araştırma boyunca yerli ve yabancı basılı kaynaklardan, yayımlanmış olan makale ve tezlerden, internet sitelerinden, dijital sergilerden, sanatsal kitaplardan ve sanatçıların internet siteleri ve sosyal medya hesaplarından faydalanılmıştır.

1. DADA HAREKETİNİN SANATA VE TASARIMA ETKİLERİ

Dada döneminde kullanılan sanat pratiklerinin ortaya çıkışıyla dönemin sosyal yapısını bir bütün olarak ele almamız gerekmektedir. Bu dönemde bahsi geçen sosyal yapı üzerinde etkili olmuş en önemli gelişme ise Birinci Dünya Savaşı'dır. Savaş öncesi dönemde ortaya çıkan sanat akımları, bu karmaşanın ve yıkımın yaklaştığını gördükleri için sanat üzerine birçok farklı düşünce geliştirmişlerdir. Bu düşüncelerin ve tekniklerin Avrupa'daki sonuçları Kübizm ve Fütürizm akımlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Özellikle Fütürist sanatçıların etkisinde kalan Rus sanatçılar, Rus Devriminden de ilham alarak yeni sanat pratiklerinin oluşmasını sağlamışlardır. Özellikle Konstrüktivist sanatçıların kullanmış olduğu teknikler, Dada döneminde oluşturulan grafik eserler üzerinde etkili olmuştur. Dadanın nasıl bir ortamda ortaya çıktığını, hangi sanatsal teknikleri benimsediğini ve eserlerin altında yatan devrimci fikirlerin kaynağını ortaya koyabilmek için etkili olduğu dönemi kapsamlı bir şekilde incelememiz gerekmektedir.

1.1. Birinci Dünya Savaşı Döneminde Toplumda Etkili Olan Sanat Anlayışı

Fütürizm, savaş öncesi dönemde toplum üzerinde devrimci bir heyecan yaratmıştır. Geleceğe umutla bakan, ilerleme arzusuyla dolup taşan, sonsuz hızı ifade eden ve eskiye ait ne varsa yok etmek isteyen Avrupa'yı çok iyi yansıtan bir sanat düşüncesidir. Bu akıma dahil olan sanatçıların, insanlığın geleceğine dair çıkarımları olmuştur. Savaşı ve gürültüyü görmüş ve bunu radikal bir şekilde kutlamışlardır. Savaş gelip, yıkım ortaya çıktığında ise Fütürizm yerini Dadaya bırakmıştır. Bu sayede Dada; rastlantısallığını, manifesto yazma alışkanlığını, anlamı bozma isteğini ve performans ortaya koyma kültürünü Fütürizmden miras almıştır (Duranay, 2016).

Bilinçaltının, rastlantısallığın ve deneyselliğin çok önemli olduğu Dada akımından sonra ortaya çıkan Sürrealizm akımının temeli de Dada felsefesine dayanmaktadır. Andre Breton bu iki akıma da dahil olmuş en önemli sanatçılardan biridir.

Andre Breton'a göre, Kübizm bir resim okulu niteliğindedir, fütürizm ise siyasal bir hareket gibi yayılmıştır. Dada ise bir anlayıştır. Modern sanat akımlarını birbirlerinin karşıtı olarak tanımlamak kötü niyetli veya cahilcedir. Dada yalnızca iç

güdüyü benimseyen bir harekettir. Ahlak ve zevk gibi dogmalar söz konusu olamaz (Batur, 2020, s. 375).

Birinci Dünya Savaşı gerçeği ortalığı yangın yerine çevirirken, İsviçre'nin savaşta tarafsız kalması Zürih kentini Avrupa'daki sanatçıların bir araya geldiği bir merkez haline getirmiştir. Buradaki ortamı Jean Arp "Dadaland" olarak tanımlamıştır (Dachy, 2014).

Jean Arp o dönemi şöyle anlatır: *"Uzaklarda toplar gümbürderken, biz yapıştırıyor, ezberden parçalar okuyor, şiirler düzüyor, tüm ruhumuzla şarkılar söylüyorduk. Bizce, o insanları o günlerin gözü dönmüş deliliğinden kurtarması gereken temel bir sanatı arıyorduk. Cennetle cehennem arasında yeniden bir denge kuracak yeni bir düzen kurmaya can atıyorduk... Haydutların bizi anlamamasında şaşırarak bir şey yok. Onlardaki o baskıcılık düşkünlüğü sanatın da insanların alkışlatılmasına yardımcı olmasını ister."* (Dachy, 2014, s. 12).

İnsanlığın asırlardır arkasına sığındığı gelenek, akıl ve ahlak kavramları; savaşın getirdiği büyük yıkımla birlikte saçma ve iki yüzlü bir hal almıştır. Toplumda kendine göre aklı başında, tutucu ve şimdi dönüp bakıldığında ise iki yüzlü bir sanat anlayışı hakimdir. Böylesine yıkıcı gelişmelerden etkilenen genç kuşakların topluma ve yer edinmiş sanat diline karşı koymaları engellenemezdi (Ercan, 1997).

Dadacılığın Zürih'te ortaya çıkması bir rastlantı değildir. Savaşa anlam veremeyen genç sanatçılar için Zürih bir nevi mülteci sığınağı haline gelmiştir. 1950'li yıllarda katıldığı bir radyo programında Dada'nın Zürih'teki ortaya çıkışının nedenlerini anlatan Tristan Tzara'ya göre, *"Hiç kuşkusuz savaş bitecekti. Ama 1916-1917 yıllarında, savaş sanki demir atmış, hiç bitmeyecekmiş gibi geliyordu ve gittikçe tutarsız ve gerçek dışı bir boyut kazanıyordu. İğrenme ve isyanlarımızın kaynağı bu oldu. Savaşa kesinlikle karşıydık ama ütöpik bir barışçılığın tuzaklarına da düşmemiştik. Köklerini sökmedikçe, nedenlerini ortadan kaldırmadıkça, savaşın ortadan kaldırılamayacağını biliyorduk. Alabildiğine büyüktü yaşama sabırsızlığımız, o oranda da çağdaş denen uygarlığın tüm görünüşlerinden nefret ediyorduk; tüm dayanaklarından, mantığından, dilinden."* Bu yüzden Dada'nın saçmalığı, savaş dayanağı olarak gösterilen her şeye karşı bir silah gibiydi (Genç, 1983, s.72).

Birinci Dünya Savaşı öncesi döneminde Avrupa'da sanat ortamını değiştiren ilerici sanatçılar; çağdaş uygarlığın getirmiş olduğu yenilikleri, teknikleri ve bulguları kabul ederek, modern makine dünyasını etkinlik, devinim ve hız ile bağdaştırmışlardır. Ortaya konulan sanat fikirleri ve manifestolarda, natüralist sanatın teknikleri

kullanılarak gelişmekte olan modern dünyanın ifade edilemeyeceğinden bahsedilmiştir. Yeni dünyanın günlük yaşantısını sanata eşzamanlı yansıtabilecek biçim ve tekniklerin arayışı başlamıştır (İpşiroğlu & İpşiroğlu, 1991).

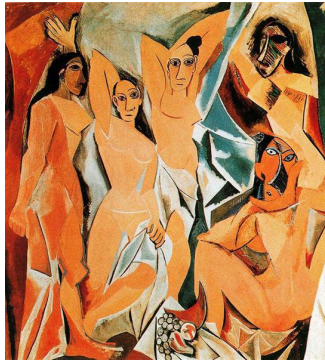
Bahsi geçen dönemden günümüze kadar olan süreç boyunca sanatın ve tasarımın tamamen değişmesini sağlayan Dadacı sanatçılardan biri olan Kurt Schwitters'e göre, "*Sanatçının tkrdđđ her şey sanattır.*" (Mustafaoğlu, 2019, s. 3).

Kurt Schwitters'in sanatın ne olduğuna dair bu yaklaşımı, birçok Dada dönemi sanatçısını etkilemiştir. Sonuç olarak da kavramsal sanatın temelleri atılmaya başlanmış ve sanat kuramcılarının cevaplaması gereken birçok soru gündem olmuştur.

1.1.1. Yirminci Yüzyıl Başlarında Ortaya Çıkan Modern Sanat Hareketleri

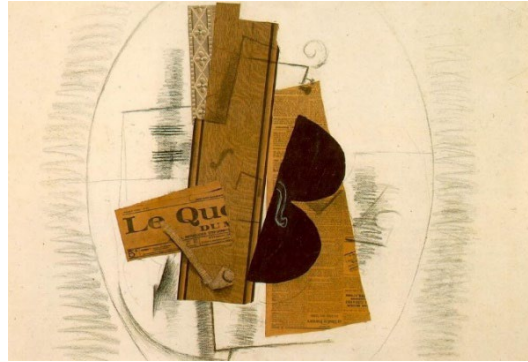
1.1.1.1. Kübizm

Kübizm, nesnelere analiz etme yöntemi üzerinde yoğunlaşan bir sanat akımıdır. Nesnelerin biçimini serbestleştirmeyi amaç edinen sanatçılar, öncelikle nesnenin iç yapısını kavramaya çalışırlar. Bu amacın nedeni ise nesneyi grndđđ gibi ele almaktan kaçınma isteğidir (ndin, 2019).

Resim 1. Pablo Picasso, Avignonlu Kızlar, 1907

<https://www.wikiart.org/en/pablo-picasso/the-girls-of-avignon-1907>

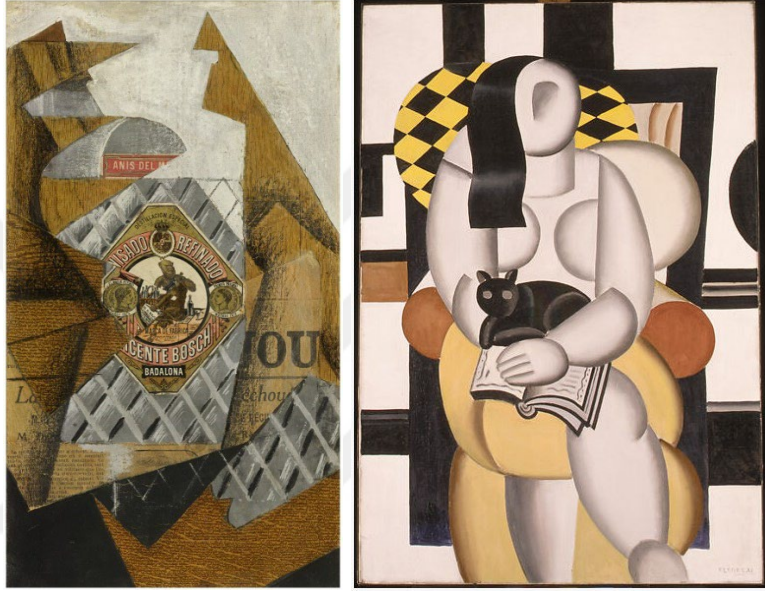
Resim 2. Georges Braque, Violin and Pipe, 1913

<https://www.georgesbraque.org/violin-and-pipe.jsp#prettyPhoto>

Kübizm akımını başlatan eserin Pablo Picasso tarafından 1907 yılında yapılan Avignonlu Kızlar olduğu kabul edilmektedir. Kompozisyonda görülebilen kesik, zikzak ve kavis şeklindeki çizgiler ile perspektif tamamen yok edilmiştir. Bu eserin getirdiđđ bir diğer yenilik ise n ile arka plan arasında bir ayrım olmamasıdır. Bu sayede

üç boyutlu, gerçekliği vurgulayan eserlerin yerini iki boyutlu bir resimsel anlatım almıştır. Figürler şematize edilerek geometrik formlara indirgendiği için hacimlerini kaybetmiştir (Öndin, 2019).

Bir diğer önemli Kübist sanatçı Georges Braque tarafından oluşturulan kolajlar da dönemin sanatçıları üzerinde etkili olmuştur. Kağıt ve kağıdın formu arasındaki ilişki Georges Braque tarafında oluşturulan eserlerde Pablo Picasso'nun eserlerine göre daha belirgindir. Kullanılan malzeme; örneğin gazete kütürü, kolajda gazeteyi temsil etmektedir. Bu tekniğin amacı gerçek yaşamı ansitmaktır (Batur, 2020).

Resim 3. Juan Gris, Anis del Mono Şişesi, 1914

<https://artsandculture.google.com/asset/the-bottle-of-an%C3%ADs-del-mono-juan-gris/WgFtCNg9dBktbg>

Resim 4. Fernand Leger, Kedili Kadın, 1921

<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/486423>

Aynı Pablo Picasso gibi Juan Gris, Fernand Leger ve diğer Kübist sanatçılar sanatın zamanla evrim geçirdiği düşüncesini reddetmişlerdir. Onlara göre sanat evrim geçirmez, sanatçının fikirleri değiştiği için sanatı da farklılaşmaya başlar. Bu yüzden sanat canlıdır, içinde bulunduğu dönemin ışığında yaşamaktadır. Bu düşüncenin bir sonucu olarak da Kübist sanatçıların eserlerindeki sanatı ele alış biçimleri zaman geçtikçe değişmiştir. Onlara göre, kendilerinin toplum veya sanat dünyası tarafından anlaşılabilmesi, varlıklarını geçersiz kılmaz.

Picasso, Kübizmin bir tohum ya da fetüs olmadığını savunur. Ona göre Kübizmin amacı diğer sanat hareketlerini etkilemek ya da yeni sanat akımları ortaya çıkarmak değildir. Kübizm bir deney veya bir dönem geçişi de olamaz, esas olarak biçimlerle uğraşan bir sanattır. (Antmen, 2008).

Bu bilgilerin ve yorumların ışığında ortaya çıkan eserleri Analitik ve Sentetik olarak iki başlıkta inceleyebiliriz. Picasso, Kübizmin etkilerini sadece Kübizmle bağdaştırılması gerektiğini savunsa da Kübizm akımının Sentetik döneminde oluşturulan kolaj örnekleri öncelikli olarak Dada sanatçıları daha sonrasında da dolaylı olarak grafik tasarım disiplini etkilemiştir.

1.1.1.2. Fütürizm

“Olanaksızın gizemli kapılarını kırmak bizim yapmak istediğimiz” (Tisdall & Bozzola, 1977, s.7).

Yukarıda alıntılanan slogan ile birlikte hareket eden Fütürizmin hedefi, geleceğin hız çağına uygun esnek ve sanatsal bir dil yaratmaktır. Makine estetiğinin ön plana çıktığı bu dönemde makine ile insan özdeşleştirilmiştir. (Öndin, 2019).

Toplum ileri taşımaya ve klasik baskılardan arındırmaya çalışan Fütüristler; ressamlardan, heykeltıraşlardan, mimarlardan, tasarımcılardan, yazarlardan ve müzisyenlerden oluşmaktadır. Kübizm ile uyumlu gibi gözükse de Fütürist eserler daha parlak ve dinamikti. Kübizm genellikle daha statik ve durgun bir kompozisyon ile ele alınırdı (Hodge, 2019).

Resim 5. Filippo Marinetti, Zang Tumb Tumb, 1914

<https://www.pixartprinting.co.uk/blog/futurism-book-objects/>

Resim 6. Fortunato Depero, Depero Futurista, 1927

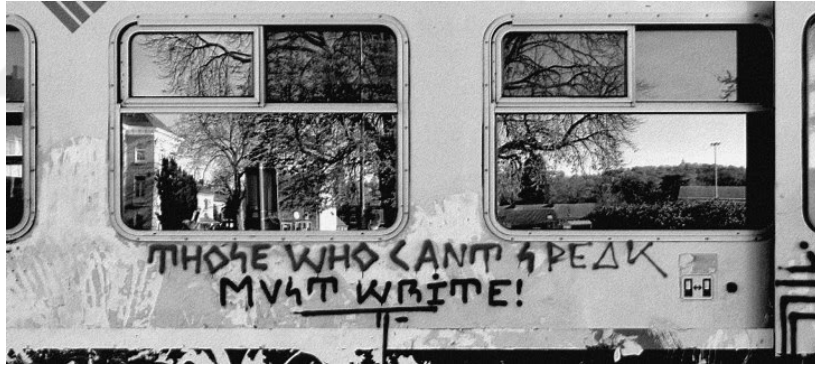
<https://www.moma.org/collection/works/13429>

Bu bağlamda İtalyan şair Filippo Marinetti'nin kaleme aldığı “Fütürist Manifesto” 1909 yılında Paris’te yayınlandı. Manifestoda bilim ve endüstri toplumunun gerçekleri vurgulanıyordu. Savaş, makine çağı, modern hayat ve hız tutkusuna göndermeler yapıyor, toplumun ahlaki değerlerine, müzelere ve feminizme karşı bir tepki koyuluyordu (Becer, 2020).

İtalyan Fütürist, ressam, heykeltıraş, grafik tasarımcı ve yazar Fortunato Depero, eserlerinde her türden malzemeyi kullanmaya özen göstermiştir. “Depero Futurista” adlı eseri ise Fütürizm akımının simgelerinden biri haline gelmiştir.

Fütürizm akımının bir diğer önemli temsilcisi Umberto Boccioni idi. Boccioni daha önce sanatta ele alınmış bütün konuların reddedilmesini savunmuştur. Sanatçıya göre çelik, gurur, ateş ve hız gibi kavramlar sanatın odak noktası haline gelmelidir (Antmen, 2008).

İtalya’da popülerleştikten sonra Fransa ve Rusya üzerinde de etkisini hissettiren Fütürizm akımının önemli sanatçılarından biri Ilia Zdanevich idi. Fütürizmin radikal ve devrimci ruhunu eserlerine yansıtan Zdanevich, Rus Konstrüktivizminin oluşmasına da zemin hazırlamıştır. Fütürist Rus sanatçılar, Konstrüktivizm ve Süprematizm akımlarının yanı sıra Dadacı sanatçılar tarafından da önemli bir kaynak olarak görülmüşlerdir. Sanata kavramsal ve kuramsal bir yaklaşımda bulunma amacıyla olan Modern Sanat akımları, Fütürist sanatçıların devrimci yaklaşımları sayesinde ortaya çıkmışlardır.

Resim 7. Those Who Can't Speak Must Write!

<https://graffiti-art-on-trains.blogspot.com/>

Grafik eserler üreten ve fütürizmden etkilenen sanatçıların tipografiyi ele alış tarzları ve hızın ifade ediliş biçimleri dönemin tasarım anlayışını etkilemişlerdir. Günümüzdeki grafiti sanatçıların da fütürizm akımından beslendiği söylenebilir. 20. yüzyılda daha çok imgeler ve tasarım tarzı ile ifade edilen hız, günümüzde daha çok hareketli yüzeyler kullanılarak ifade edilmektedir. Trenlerin üzerine çok hızlı bir şekilde yapılan grafiti eserlerinin ortaya çıkış fikri de fütürizm ile ilişkilendirilebilmektedir.

1.1.1.3. Süprematizm

Kübizm ve Fütürizm akımlarının yarattığı sanatsal devrimi ileriye taşımak isteyen Rus sanatçılar, geliştirdikleri tipografik dil ve malzeme kullanım tekniği ile dönemin toplum yapısını eserlerine yansıtılar. Soyutlamada eşsiz eserler ortaya koyan sanatçıların yanı sıra Kazimir Malevich saf soyutlamada en büyük devrimi gerçekleştirmiştir. Soyut geometriciliği benimseyen Malevich, "Siyah Kare" eseriyle Süprematizm akımını başlatmıştır. Geometrik formlardan ve saf renklerden faydalanan sanatçılar aynı zamanda modern tipografinin oluşmasına da katkıda bulunmuşlardır (Mazlum, 2017).

Gerçek dünyanın tüm kavramlarını terk eden Süprematizm, soyut resim sanatının ortaya çıkışında etkili olmuştur. Bu dönemde nesnel olmayan öğelerle izleyiciyi düşünmeye ve fikir üretmeye zorlayan soyut resimler üreten sanatçılar, resim sanatında saf duyguların ve algının önem kazanmasını amaçlamışlardır. Bu yöntem başlangıçta Komünist yetkililer tarafından büyük takdir kazanmış olsa da daha sonrasında reddedilmiştir. (Hodge, 2019).

Resim 8. Kazimir Malevich, Siyah Kare, 1915

https://en.wikipedia.org/wiki/Black_Square_%28painting%29#/media/File:Kazimir_Malevich,_1915,_Black_Suprematic_Square,_oil_on_linen_canvas,_79.5_x_79.5_cm,_Tretyakov_Gallery,_Moscow.jpg

Resim 9. Kazimir Malevich, Suprematist Composition: Airplane Flying, 1915

<https://smarthistory.org/suprematism-part-i-kasimir-malevich/>

Malevich, Siyah Kare'yi ürettiği dönemde "Suprematist Composition: Airplane Flying", "Black Circle" ve "Red Square" gibi birçok farklı geometrik kompozisyon denemeleri de yapmıştır. Bu denemelerin sonucunda Süprematizm akımı idealist sanatçılar arasında yaygınlaşmış ve soyut sanatın temelleri atılmıştır.

Malevich ve diğ er Süprematist sanatç ılar; sadece yapısalc ıları, De Stijl akım ını ve Bauhaus Okulu'nu etkilemekle kalmadı; aynı zamanda Modernizmin ilkelerini anlamaya ç alı ş an hevesli ve idealist tasarımc ıları da etkiledi (Heller & Vienne, 2022).

1.1.1.4. Konstrüktivizm

Resim 10. El Lissitzky, Red Wedge, 1919

<https://www.royalacademy.org.uk/article/five-things-graphic-designers-owe-to-russia>

1917 yılında gerç ekleş en Rus Devrimi'nden ilham alarak ütopik duygularla harekete geç en Konstrüktivistler; heykel, mimari, Kübizm ve Fütürizm alanlarında eserler üretmiş lerdir. Soyutlama ve modern malzemeleri kullanma üzerine yoğunlaş an sanatç ılar, sanat ve endüstriyi ayrılmaz bir bütün olarak ele aldılar (Hodge, 2019).

Resim 11. Alexander Rodchenko, Pro Eto, 1923

<https://www.moma.org/collection/works/16012>

Resim 12. Gustav Klutis, Oppressed Peoples of the Whole World, 1924

<https://www.artsy.net/artwork/gustav-klutis-oppressed-peoples-of-the-whole-world-dot-dot-dot>

Resim 13. Aleksander Rodchenko, Kino Glaz (Film Eye), 1924

<https://www.moma.org/collection/works/7274>

Vladimir Tatlin, Aleksander Rodchenko, El Lissitzky ve Gustav Klutis gibi sanatçılar tasarladıkları posterler ile dönemin grafik tasarım dilini etkilemişlerdir. Özellikle Alexandr Rodchenko tarafından hazırlanan propaganda afişleri Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) için büyük önem arz etmiştir.

Rodchenko sanatçı kimliğinin yanı sıra, aynı zamanda da “Sovyet Fotoğrafçısı” kimliğiyle de tanınmaktadır. Rodchenko, fotoğrafçı kimliğinin getirdiği avantajları kullanarak fotomontaj ve fotokolaj çalışmaları üretmiştir. Bu fotomontaj çalışmaları hem Dadacı sanatçılar hem de Sürrealist sanatçılar üzerinde etkili olmuşlardır.

Birçok sanat ve tasarım alanında eser veren Konstrüktivistlerin bütün çabaları ortaya çıktığı dönemin sona ermesiyle birlikte yok olması beklenmiştir. Enis Batur’a göre “*Bütün bunlar boştur, öte yandan: Stalin’le birlikte, bütün yenilikçi düşler, konstrüktivizm de fütürizm de tarih olacaktır.*” (Batur, 2020, s. 223).

Fakat birçok sanat tarihçisinin düşündüğü gibi olmadı. Konstrüktivistlerin bütün bu çabaları, 1980’li ve 1990’lı yıllarda etkisini sürdürmeye devam etti. Bu dönem aralığında etkin olan grafik tasarımcıların sanatsal tarzları üzerinde etkili oldu.

1.1.1.5. Bauhaus Sanat ve Tasarım Okulu

19. yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkan Arts and Crafts hareketi, sanatçıyı, mimarı ve zanaatkarı bir araya getirmeye başladı. 1907’de Almanya’nın Münih kentinde kurulan Werkbund ile geçmişteki üslupları terk etme amacıyla toplanan tasarımcıların ortaya koyduğu tasarımlar ve fikirler oldukça yenilikçiydi ancak Walter Gropius için yeterince radikal değildi. Bu sebeple Gropius, 1919 yılında tüm modern ve çağdaş tasarım dünyasını değiştirecek olan bir girişimde bulundu. Weimar’da bulunan Arts and Crafts okulunun başına geçti ve burada birçok şeyi yeniden organize etti. Böyle Bauhaus Okulu ortaya çıkmış oldu (Wilkinson, 2015).

Walter Gropius, sanayi ile zanaatı bir araya getirmek, tasarım üsluplarında radikal bir devrim yapmak istiyordu. Bunu başarabilmek için öğrencilere sadece tasarımı değil, form ve renk kavramlarını da öğretmeyi amaçladı (Wilkinson, 2015).

Bu amaçlar doğrultusunda Walter Gropius; Paul Klee, Wassily Kandinsky ve Johannes Itten gibi ressamı Bauhaus Okulu’nun eğitim kadrosuna dahil etti.

Johannes Itten’in Dadacı tipografi araştırmaları dışında, Bauhaus’un ilk yıllarında grafik tasarım ve tipografi gibi derslere yer verilmemiştir. Loszlo Moholy-Nagy’nin okula katılmasıyla birlikte grafik tasarım, fotoğraf ve sinema gibi farklı

disiplinlere yenilikçi yaklaşımlarda bulunan birçok proje ortaya çıkmıştır (Becer, 2020).

Bauhaus'ta eğitim veren avangart sanatçılar ve tasarımcılar; sanat, mimari, grafik tasarım, iç mimari, endüstriyel tasarım ve tipografi gibi alanların üzerinde büyük etkiler bıraktılar (Hodge, 2019).

Resim 14. Joost Schmidt, Bauhaus Exhibition Poster, 1923

<https://www.nytimes.com/2019/04/30/opinion/what-was-the-bauhaus.html>

Resim 15. Herbert Bayer, Universal Alphabet, 1925

<https://blog.prototypypr.io/bauhaus-93-a-type-family-with-strong-influence-from-architecture-37c97d6e2adf>

Bauhaus için en önemli isimlerden biri de Herbert Bayer idi. Yapmış olduğu tipografi çalışmaları, poster ve afiş tasarımları ile dönemin en önemli tasarımcılarından biri haline gelmiştir. Bauhaus döneminden sonra Amerika Birleşik Devletleri'ne giderek Avrupa'nın sahip olduğu tasarım ilkelerini dünyaya tanıtmıştır.

Bauhaus ekolünün oluşturduğu yeni tipografi ve minimalist yaklaşım, modern dönemin bağımsız sanatçıları için ilham kaynağı olmuştur. Piet Zwart gibi tipografinin gelişimine önemli katkıda bulunan birçok tasarımcının çalışmalarında, özellikle Konstruktivizmin ve Bauhaus'un etkisi gözlemlenebilmektedir.

1.1.1.6. De Stijl

Theo van Doesburg'un fikir, kuram ve uygulama öncüsü olduğu De Stijl akımı, ortaya çıktığı 20. Yüzyılın başından itibaren grafik tasarım ve soyut resim sanatı üzerinde büyük bir etki yaratmıştır. Dada döneminde kitap ve dergi kapağı tasarımları ürettikten sonra De Stijl dergisi için de birçok kapak tasarımı üreten Theo van Doesburg, bu eserlerinde saf ve geometrik sanat üzerine yoğunlaşmıştır (Becer, 2020).

Resim 16. Vilmos Huszar, De Stijl, 1917

https://www.researchgate.net/figure/De-Stijl-Vol-1-no-1-Delft-October-1917-Design-by-Vilmos-Huszar-Image-in-the_fig4_348592962

Resim 17. Theo van Doesburg, Counter-Composition V, 1924

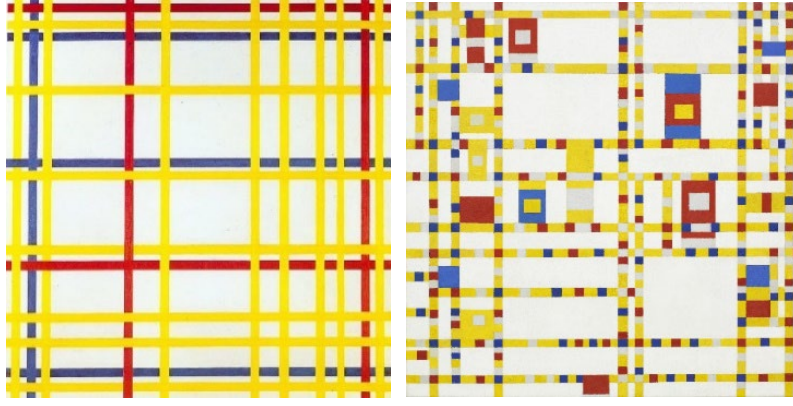
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Theo_van_Doesburg_Counter-CompositionV_%281924%29.jpg

Theo van Doesburg ve De Stijl akımının temsilcisi olan önemli sanatçılar, sanatın karmaşıklığından kaçınmak için matematik ve bilimi rehber edinmişlerdir. Bu sayede modern tasarımın ilkeleri ortaya çıkmıştır (Mazlum, 2017).

Van Doesburg “De Stijl” dergisinde yayınlanan bir yazısında “*Sanatla yaşamın ayrı alanlar olmadığını artık anlamalıyız*” demiştir. Bu açıklamadan anlaşıldığı gibi De Stijl sanatçılarının benimsediği ortak görüş; ortaya koyulan bu sanatsal devrimin başarılı olabilmesi için getirilen ilkelerin halk tarafından da benimsenmesi gerekiyordu (İpşiroğlu & İpşiroğlu, 1991).

De Stijl akımı içerisinde eser üreten sanatçılar için güzellik kavramı ise, yapıtın mutlak saflığı ve sadeliği ile doğru orantılıdır. Sanatçılar resim sanatının yanı sıra mimari, heykel ve tipografi alanlarında da fikirlerini hayata geçirmeye çalışmışlardır.

Macar ressam ve tasarımcı Vilmos Huszar, deneysel tipografi çalışmaları ortaya koymuştur. Sanatçı bu çalışmalarında kullandığı bütün harf formlarından süslemeleri ve kıvrımları kaldırmıştır. Harfler dar ve sıkı dikdörtgen bloklar içerisinde biçimlendirilmiştir. (Becer, 2020).

Resim 18. Piet Mondrian, New York City I ,1942

<https://www.piet-mondrian.org/new-york-city.jsp>

Resim 19. Piet Mondrian, Broadway Boogie-Woogie,1943

<https://www.moma.org/collection/works/78682>

Hollandalı ressam Piet Mondrian ise günümüzde De Stijl'in görsel kimliği haline gelmiş olan birçok kompozisyon ortaya koymuştur. 1940 yılında New York'a taşınan sanatçı, yaşadığı şehri tuvale geometrik formlarla resmetmiştir.

Bu eserler sayesinde görülmektedir ki, diğer Modern Sanat akımlarından çok net bir biçimde ayrılmış olan De Stijl akımının eserlerinde saf ve canlı renk kullanımı geometri ile bir araya gelmektedir.

1.1.2. Bir Modern Sanat Hareketi Olarak Dada

Modern kavramı, Latince'de “şimdi” anlamına gelen “modo” ve bu sözcükten üretilen “modernus” sözcüğünden gelmektedir. Sanayi Devrimi, makineleşme ve teknolojik gelişmelerle birlikte sanatın müşterisi olan kilise ve soyluların sanat üzerindeki etkileri azalmıştır. Ortaya çıkan burjuva sınıfının sanatçılar için yeni bir müşteri portföyü oluşturmuş olması; sanatçıların duygularını, izlenimlerini ve hayal güçlerini serbest bırakmıştır. Romantizm ve Maniyerizm gibi akımların ortaya çıkmasıyla değişmeye başlayan resim sanatı, Empresyonizm akımıyla birlikte Modern Resim Sanatına evrilmiştir (Çakır, 2014).

Modern dönem öncesi, özellikle resim ve heykel alanında yapılan sanat eserleri; sanatçının aynı zamanda bir zanaatkarlık becerisine de sahip olmasını şart koşuyordu. Ancak Sanayi Devrimi'nin bir sonucu olarak endüstrinin gelişmesi, seri üretim kavramı ve fotoğrafın ortaya çıkmasıyla birlikte toplumda köklü değişimler meydana gelmiştir.

Modern Hareket ile birlikte gelişmeye başlayan Grafik Tasarım, 20. yüzyıl boyunca ortaya çıkan Modern Resim Sanatı akımlarından etkilenmiştir. En çok etkileşim içinde bulunduğu akımlara; Kübizm, Fütürizm, Dada, Sürrealizm, De Stijl, Süprematizm, Konstrüktivizm akımları örnek olarak gösterilebilir (Zor, 2014).

Modern dönemde ortaya çıkmış olan Bauhaus Sanat ve Tasarım Okulu da Grafik Tasarım üzerinde etkili olmuştur. Dönemin sanatçıları, mimarları ve tasarımcılarını yetiştirmekle yetinmeyen, ortak bir sanat dili oluşturmuş olan Bauhaus, açıldığı dönemdeki politik baskılarla kapatılmış olsa da daha sonra eğitime tekrardan devam etmiştir.

Marc Dachy'e göre, "1916'da, resimde soyutlamayla öncü şiirin kavşağında doğan Dada, sanatın bunalımı, "-izmler" in arasından sıyrılır, tam bir ayaklanmadır. Genç sanatçılar yaratı ve düşünce mekanizmalarını baştan yaratarak, sanatı bir ilk örneğe dönüştürürler. Bireyin bu yakıcı ve bütünlüklü başkaldırısı gelecekteki tüm öncü sanatlara örnek oluşturacaktır." (Dachy, 2014, s. 11).

Dada hem sözcük hem de felsefi anlamda her şeydir ve kapsayıcıdır. Aynı zamanda da Dada, hiçbir şeydir. Kapsanan bir şey bile değildir. Sanatçılarının tavırları, tarzları ve eserleri gösterir ki; Dada, bir parodidir. En büyük özelliklerinden biri ise, yeni sanat formlarına yönelmeleridir (Eroğlu, 2014).

Dadanın belirli bir biçimsel karakteristiği yoktur. Ancak devrimci bir sanat etiği vardı ve bu sayede sanatçıların kullanabileceği yeni ifade biçimleri ortaya çıktı. Bu ifadelerin toplumda bazen olumlu, bazen de olumsuz biçimde yansımaları oldu. Bazen sanat bazen de anti-sanat olarak kabul edildi. Bazen son derece ahlaklı bazen de son derece ahlak dışı bir hareket olarak tanımlandı (Richter, 1993).

Birinci Dünya Savaşı'nda tarafsız kalan İsviçre'nin Zürih kenti dönemin sanatçılarının buluşma noktasıydı. Endüstri çağının ve Avrupa'yı etkisi altına alan savaşın toplum üzerindeki baskıları, burjuvazinin desteklenmesiyle alın terinin yok sayılması gibi etmenler Dada Hareketi'nin başlangıcının temel noktasıydı. Geleneksel sanat kavramına, klasik olan değer ve doğrulara karşı duran Dadacılar, sanatsal anlamda geleneklerin yıkılmasında önemli bir başkaldırıya imza atmışlardır (Mustafaoğlu, 2019).

Anarşik bir tarzla zenginlerin çıkarlarına saldıran bu sanatçılar, daha sonra kendilerine de karşı çıkmışlardır. Dadanın esas amacı sanatı aşağılamak ve sıradan nesnelere kullanarak toplumsal bir eleştiri koymaktır. Dada Manifestosuna göre Dada; tutarsızlıkların ifadesi ve geleceğin yıkımı niteliğindedir (Mustafaoğlu, 2019).

Dada Manifestosu'nun yazarı sanatçı ve şair Tristan Tzara'ya göre Dada, "Bir protestodur; yıkıcı bir eylemdir. Mantiğin yerle bir edilmesidir; işte Dada budur. Belleği, arkeolojinin, geleceğin yıkımıdır. Dada özgürlüktür. Çarpışan renklerin, zıtların birliğinin, tutarsızlıkların ifadesi; kısacası yaşamın kendisidir." (Antmen, 2008, s. 122).

Resim 20. Marcel Duchamp, The Fountain, 1917

<https://blog.artsper.com/en/a-closer-look/how-a-urinal-changed-art-history-the- Duchamp-fountain/>

Resim 21. Marcel Duchamp, L.H.O.O.Q. , 1919

<https://en.wikipedia.org/wiki/L.H.O.O.Q.>

Dada döneminde sanatçıların odağı, estetik açıdan toplumun güzellik algısına uygun eserler ortaya koymak değil; topluma, sanatçıya, burjuvaya ve sanatın bütününe bir eleştiri getirmektir. (Erdem, 2019).

Bu sanatçılar, burjuva toplumuna yerleşmiş olan "değişmez" kültür değerlerinin dokunulmazlığıyla alay ediyorlardı. Dadacılar aynı zamanda, müzelerin burjuvazi toplum tarafından "sanat tapınağı" olarak konumlandırıldığını düşünüyorlardı. Sanat eserlerini, Tanrı verisi bir ikonmuşçasına hayranlıkla izleyen toplum da eleştirilerin odağındaydı. Sanat tarihinin önemli sanat eserleri, üzerine yapılan çocuksu karalamalar ile alay konusu olmuştu. Tam tersine günlük yaşamın gereksinimi olan eşyalar; ütü, telefon, sandalye vb. bulunduğu çevreden kopartılıyor ve yeni bir anlam kazandırılıyordu (İpşiroğlu & İpşiroğlu, 1991).

Dada dönemi boyunca edebiyata, resim sanatına, kavramsal sanata, heykeltıraşlara ve diğer sanat fikirlerine etki etmiş olan birçok Dadacı sanatçı vardır.

Zanaatkarlığın artık makineler tarafından yapılabilmesi, herkesin istediği ürüne kolaylıkla ulaşabilmesi, sanat eserlerinin baskılarının çoğaltılabilme durumu, fotoğrafın icadıyla birlikte resim sanatının sonunun yaklaştığı düşüncesi; dönemin sanatçılarının entelektüel ve kavramsal eserler üretmesine yol açmıştır. Kavramsal sanatın ilk ortaya çıkışı Dadacıların hazır nesnelere ile ürettiği eserler olarak kabul edilebilir. “Ready-Made” adı verilen bu tarzdaki eserlerden bahsedildiğinde akla ilk gelen isim Dadacı sanatçı Marcel Duchamp’tır.

Duchamp’ın sanat felsefesi ve Ready-Made (Hazır Nesne) eserleri, hem dönemin sanat anlayışını hem de grafik sanatçıların bakış açılarını etkilemiştir. Bu entelektüel başkaldırı, Dadadan sonra ortaya çıkan birçok sanat akımının, sanatı ele alış biçimini değiştirmiş ve farklı grafik dillerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Man Ray’in fotogram tekniğini icat etmesi soyut fotoğrafçılığa ve fotoğraf sanatına getirdiği yeniliklerin modern sanat ve tasarım disiplinleri üzerinde büyük etkileri olmuştur.

1.2. Dadacı Görselleştirme Teknikleri

Grafik tasarım, öncelikle görsel bir iletişim aracıdır. Bir fikrin veya mesajın topluma iletilmesini sağlar. Diğer bir önemli işlevi ise bir ürün veya hizmetin tanıtılmasıdır. Bu sanatsal süreç boyunca tasarımcılar, birçok sanatsal imgeden faydalanırlar. Bunlara kompozisyon, renk, ışık-gölge, ikon, fotoğraf, boşluk, tipografik öge, geometrik şekil ve illüstrasyon çalışmaları örnek olarak gösterilebilir.

İlk kez 20. Yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkan grafik tasarım terimi, metal kalıplara oyularak yazılan veya çizilen ve daha sonrasında da baskı alınarak çoğaltılan görsel malzemeleri tanımlamak için kullanılmıştır. Teknolojik gelişmelerle birlikte grafik tasarımın kapsamı da değişiklik göstermiştir. Hareketli görseller, videolar, animasyonlar ve bilgisayar aracılığıyla üretilen malzemeler de grafik tasarım öğeleri arasında yer almışlardır. Kaligrafi ve baskı zanaatkarlarının geleneğini sürdürmekte olan grafik tasarımcılar, günümüzdeki iletişim problemlerini çözmekle birlikte dönemin sanat dilinin oluşmasında da etkili olmaktadır (Becer, 2022).

Grafik tasarımcıların oluşturmuş olduğu sanat dili o toplumun iletişiminde etkin rol almaktadır. Bu tasarımcılar birçok sanat dalıyla etkileşim halindedir. Resim, heykel, mimarlık, fotoğraf ve sinema gibi sanat dallarından etkilenen ve bu sanat dallarına

etkide bulunan grafik sanatçılar; kendilerine özgün bir sanatsal tarz oluşturdukları takdirde tüm dünyayı etkileyebilme ve mesajını iletebilme şansına sahip olmaktadır.

Kimi zaman grafik eserlerde sadece tipografik öğeler bulunur, kimi zaman da birbiri ile alakasız birçok nesne bir araya gelerek bir kompozisyon oluştururlar. Mesajın iletilmesi için hangi sanatsal dil kullanılırsa bunun toplumda bir karşılığı olmaktadır.

Bu karşılığa Dada hareketinin etkileri örnek gösterilebilir. Dada sanatçıları; denge, orantı ve tipografinin yazılı olmayan kurallarını reddederek basılı yüzey üzerindeki algıyı ve sanatsal dili tamamen değiştirmişlerdir (Heller & Vienne, 2022).

Dadacıların sanat dünyasına katmış olduğu kolaj tarz ve tipografik dil; kendilerinden önce ortaya çıkmış olan sanat akımlarına karşı bir başkaldırıdır. Dadacı sanat dili, kendilerinden sonra ortaya çıkmış olan sanat akımlarını ve tasarımcıların sanatsal tarzını etkilemiştir. Yayımlanan Dada dergileri ve sanatçıların eserlerinde kullanmış olduğu teknikler, 20. yüzyılın resim ve grafik sanatında doğrudan etkili olmuşlardır.

1.2.1. Kolaj

Resim 22. Pablo Picasso, Hasır Sandalyeli Natürmort, 1912
<https://www.pablocicasso.org/still-life-with-chair-caning.jsp>

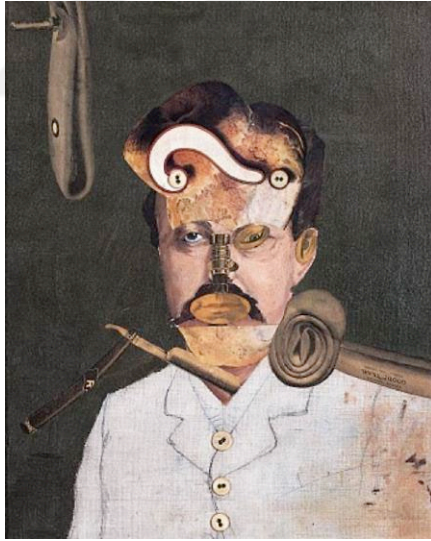
Fransızca “yapıştırmak” anlamını taşıyan “coller” sözcüğünden türeyen kolaj terimi, Pablo Picasso ve Georges Braque tarafından güzel sanatlarda bir teknik olarak kullanılmaya başladı. Pablo Picasso’nun “Hasır Sandalyeli Natürmort” eseri güzel sanatların ilk kolajı olarak ortaya çıktı (Hodge, 2019).

İngeleri yaratmak için parçaları yapıştırma eylemi, özellikle 19. yüzyılda kadınlar tarafından üstlenilen bir ev içi hobisiydi. Kübist sanatçıların bu tekniği güzel

sanatlara taşınmasından sonra özellikle Dada sanatçıları kolaj tekniğini eserlerinde kullanmaya başladılar. Yüzyılın ilerleyen dönemlerinde ise özellikle Pop Art sanatçıları da kolaj tekniği ile çalışmalar ortaya çıkarttılar (Hodge, 2019).

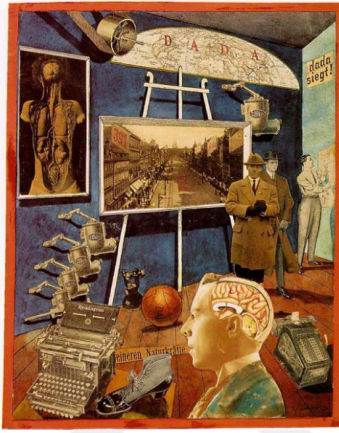
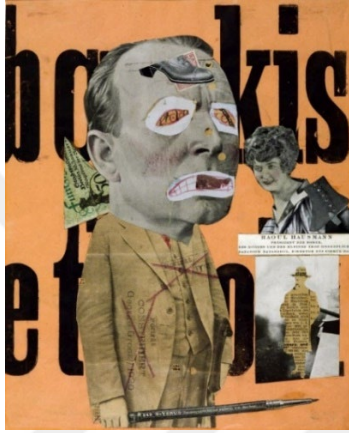
Dadacı sanatçıların birbirleriyle alakasız nesnelere bir araya getirerek oluşturdukları kompozisyonlar ve kolaj tekniğinin felsefesi, kendilerinden sonra ortaya çıkmış olan modern sanat akımlarının sanatçılarına ilham olmuştur. Grafik sanatında da önemli bir yer edinen kolaj tekniği; özellikle sinema ve tiyatro afişlerinde, albüm ve kitap kapağı tasarımlarında sıkça kullanılmıştır. Alt kültür gruplarını etkileyen, psikodelik ve saykodelik dönemlerde de tasarım dili olarak karşımıza çıkan kolaj, günümüz grafik tasarım eserlerinin yanı sıra sanatçıların kişisel sanat eserlerinde de en çok kullanılan tekniklerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mekan ve zaman kavramlarını reddeden Dadacılar, Kübist sanatçıların yapısalcı duruşuna karşı çıkmışlardır. Gerçekliğin bozguna uğratılması, mantık dışı tavırlara başvurulması ve rastlantısallığın ön plana çıkartıldığı Dada kolajlarında bu başkaldırının izleri gözlemlenebilmektedir (Aktı, 2019).

Resim 23. George Grosz, Remember Uncle August, the Unhappy Inventor, 1919
<https://www.bridgemanimages.com/en-US/grosz/remember-uncle-august-the-unhappy-inventor-1919-collage/nomedium/asset/209284>

Dada döneminin en önemli sanatsal tekniklerinden biri haline gelen kolaj ile sanatçılar; politik ve sosyal eleştirilerini kişisel bir üslup ile çarpıcı bir biçimde ortaya koymuşlardır. Bu kolajlar aynı zamanda tipografik öğeler de içerebilmektedir. Bu sayede kolajın içerisindeki sloganlar ve şiirler anlatımı rahatsız edici ve güçlü bir hale getirmektedir (Turan, 2018, s. 34).

Resim 24. Raoul Hausmann, Self-Portrait of the Dadasoph, 1920

<https://archives-dada.tumblr.com/post/16466433008/raoul-hausmann-selbstbildnis-als-dadasoph>

Resim 25. Raoul Hausmann, ABCD Self-Portrait, 1923

<https://arthur.io/art/raoul-hausmann/abcd-self-portrait>

Resim 26. Raoul Hausmann, The Art Critic, 1920

<https://www.tate.org.uk/art/artworks/hausmann-the-art-critic-t01918>

Resim 27. Raoul Hausmann, Dada Conquers, 1920

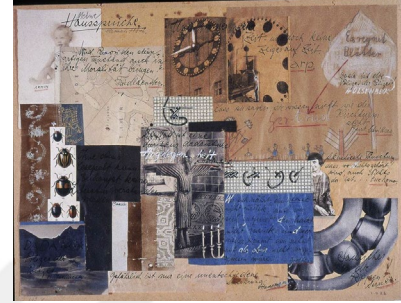
<https://jacket2.org/commentary/avant-garde-i-dada-conquers>

Ressam, heykeltıraş ve şair olan Raoul Hausmann aynı zamanda Berlin Dada'nın kurucularından biri sayılmaktadır. "Der Dada" dergisinin yayıncılığını üstlenmiştir, birçok Dada dergisine de katkıda bulunmuştur. Sanatsal tarzı daha çok kolaj ve fotomontaj üzerine yoğunlaşmıştır.

Yapmış olduğu kolajları tipografik öğelerle desteklemiştir. Biçimi bozma kaygısı eserlerinde görülmektedir. Daha çok politik eleştiriler ortaya koymuştur. Eserlerinde estetik kaygı aranmamaktadır. Hausmann, kolajlarında kullanmış olduğu imgeler ve simgelerle bir mesaj iletme amacındadır (Aktı, 2019).

Berlin Dada'nın en önemli özelliği, fotomontaj tekniğinin politik bir eleştiri aracı olarak kullanılmasıydı. Bir tür imge inşa etme kaygısından ötürü bu çalışmaların konstrüktivizm ile bir fikir bağı vardır (Eroğlu, 2014).

Berlin Dada'nın bir diğer önemli temsilcisi Hannah Höch, yapmış olduğu fotomontajlar ve kolajlar ile öne çıkmıştır (Richter, 1993).

Resim 28. Hannah Höch, Der Vater, 1920

<https://www.berinson.de/news/hannah-hoch-whitechapel-gallery/>

Resim 29. Hannah Höch, Da Dandy, 1919

<https://sites.dartmouth.edu/deardartmouth/2021/05/29/hannah-hochs-da-dandy/>

Resim 30. Hannah Höch, Ev Özdeyişleri, 1922

Waara, s.19

Dergi fotoğraflarını, atık malzemeleri ve gazete kúpürlerini kolajlarında kullanan Hannah Höch, siyasi hicivleri ve toplumsal eleştirileriyle tanınmıştır. Çoğunlukla erkek bireylerin söz sahibi olduğu sanat camiasında; bir kadın olarak, kadının toplum ve sanattaki yerini eserlerinde eleştirmiştir (Roditi, 1959).

Erkek sanatçıların kadın sanatçıları, çekici ve yetenekli amatörler olarak gördüğünü belirten Hannah Höch, bu düşünce yapısını ve Weimar Cumhuriyeti'ni eleştirmek için kitle iletişim araçlarının ürünlerini kendine mal etti. Yapmış olduğu eserler ile dönemin avangart tiyatro ve moda tarzına bir eleştiri sunuyordu. Bu eleştiriler aynı zamanda dönemin feminist sembollerine de çağrışım yapıyordu.

Hannah Höch, figüratif fotomontaj ve kolaj geleneğinin en önemli temsilcilerinden biri kabul edilmektedir (Eroğlu, 2014).

Ev Özdeyişleri, iki aşamalı bir fotomontajdır. İlk aşaması kolajın oluşturulmasıdır. Daha sonra bu kolaja birçok Dada sanatçısının el yazısından alıntılar eklenmiştir (Dachy, 2014).

Fotomontaj tekniğini sahiplenen Berlin Dada sanatçıları, bu fikrin Prusya ordusunun resmi fotoğrafçısının başvurmuş olduğu bir hileden alındığını belirtmişlerdir. Ancak bu hile propaganda amaçlı bir idealize etme tekniğiydi.

Dadacılar ise gerçek görüntüleri gerçek dışı kılmak için bu tekniğe başvurdular. Hiçbir makinenin yapamayacağı hayali kompozisyonlar oluşturmak bu grubun ana hedefiydi (Duranay, 2016).

Dadanın kurucularından olan Kurt Schwitters için kolaj, onun sanatsal ifadesinin başlıca tekniği olmuştur. Dönemin modern sanatçıları için standart bir teknik olan kolajı ömrünün sonuna dek neredeyse tüm çalışmalarında kullanmıştır. Kurt Schwitters'e göre madde kendi başına hiçbir anlam ifade etmemektedir. O yüzden sanatçının elindeki her malzeme, kompozisyona dahil edilebilir (Kaplanoğlu, 2008).

Resim 31. Kurt Schwitters, Soylu Hanımlar için Yapı, 1919
<https://www.wikiart.org/en/kurt-schwitters/construction-for-noble-ladies-1919>

Kurt Schwitters, atılmış malzemelerden kolaj yapan ilk sanatçıdır. Bu tercih, Birinci Dünya Savaşı'nın bir sonucu olarak görülebilir. İlk kolajlarında estetik kaygısı gütmeyen sanatçı, zaman geçtikçe sanatını estetik açıdan da geliştirmiştir (Turan, 2018).

Dergiler, modern dönemde Avangart sanatçıların sanatsal deneyleri için laboratuvar görevi üstlenmiştir. Schwitters'in kişisel dergisi "Merz", ilerici grafik tasarımın örnek kitaplarından birine dönüşmüştür (Heller & Vienne, 2022).

Dada döneminde kolajlarıyla öne çıkan sanatçılardan biri diğeri de Francis Picabia idi. Savaş boyunca New York, Barselona ve Zürih kentlerinde yaşayan Picabia, Zürih'te Tristan Tzara ile tanışmış ve Dadanın kışkırtıcı sanatını kendiyile özdeşleştirmiştir. (Ercan, 1997).

Resim 32. Francis Picabia, Tableau Rastadada, 1920
<https://www.moma.org/collection/works/183511>

Hayatı boyunca birçok sanat dalında eser veren Fransız sanatçı; şiir, sinema, resim, grafik tasarım, heykel ve performans sanatları üzerinde yaratıcı etkiler bırakmıştır. Kariyerinin başlarında Empresyonist bir ressam olarak ün salan Picabia, yaşamı boyunca çok geniş bir sanatsal tarza sahip olmuştur. Radikal Soyutlama tarzına kadar evrilen sanatsal sürecinde en çok Dadacı olarak tanımlanmıştır.

1.2.2. Tipografi Kullanımı

Tipografi, bir fikir veya düşüncenin yazılı bir şekilde görsel bir sonuç olarak tasarlanmasıdır. Tasarlanmış olan yazı karakterlerinin iki boyutlu bir yüzey üzerine yerleştirilmesiyle ortaya çıkmıştır. Tipografik öğeler, tasarlanış ve kullanım biçimlerine bağlı olarak bir tasarımın en etkileyici unsuru olabilmektedir. Bu etki, okuyucunun düşüncelerini olumlu veya olumsuz yönde değiştirebilmektedir (Mazlum, 2017).

Metal harflerin dizgi ve baskı teknikleri ile birleştirilmesi ilk olarak 1200'lü yıllarda Kore'de gerçekleşmiştir. 1450'lerde ise Gutenberg'in yüksek baskı tekniği tipografik baskı olarak adlandırıldı ve tipografi teriminin kullanımı yaygınlaştı. Günümüzde ise tipografik kullanım; kaligrafî, grafîti, sinema, reklam, afiş, video ve mimarlık alanlarında karşımıza çıkmaktadır. Matbaaların egemenliği altında olan tipografi, Modern Hareket ve Yeni Tipografi hareketiyle birlikte iletişime dayalı bir evrime uğramıştır. Okunaklılık, işlevsellik ve sadelik gibi kavramların öne çıktığı bu

başkaldırıda tipografinin tasarımında ve sanatta kullanım biçimi tamamen değişmiştir. Dada sanatçılarının tipografiye etkileri ise deneysel ve rastlantısaldır. (Becer, 2022).

Resim 33. Hugo Ball, Soyut Sözcüklerle Şiir, 1917
İpşiroğlu & İpşiroğlu, 1991, s. 96

Resim 34. Tristan Tzara, Dada, 1917

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Dada_1917_Titel.jpg

Dada Hareketi'nin ilk yıllarındaki en önemli isimlerinden biri olan yazar ve şair Hugo Ball, şiirleri ve konuşmalarıyla bu yeni sanat hareketinin ortaya çıkışında etkin bir rol almıştır. Harfleri ve sözcükleri rastlantısal bir şekilde yan yana getirerek yeni bir şiir yazma tekniği oluşturmuş, bu yöntem de Dada'nın deneyselliğinin en çarpıcı örneklerinden biri haline gelmiştir.

Dada Manifestosu'nun (1918) yazarı, şair ve yazar olan Tristan Tzara Dada Hareketinin kurucularındandır. Tzara'ya göre, “Yeni ressam bir dünya yaratır, öğeleri aynı zamanda araç-gereçleridir, yalın ve kesin bir yapıt yaratır. Yeni sanatçı karışı çıkar: artık resim (simgesel ve yanılısamaya dayalı bir çoğaltım) yapmaz o, doğrudan doğruya taştan, ahşaptan, demirden, kalaydan kayalar, anlık duygulanımın saydam rüzgarıyla her yöne döndürülebilen hareketli organizmalar yaratır.” (Dachy, 2014, s. 29).

Resim 35. Der Dada Dergisi'nin 2. sayısı, 1920

<https://digitalcollections.nyu.org/items/89cbc7b0-8a7c-ce2e-e040-e00a180603ea>

Resim 36. Tristan Tzara & Ilia Zdanevich, Le Coeur a Barbe, 1922

<https://www.ma-g.org/artists/iliazd/>

Tristan Tzara 1917'de "Dada" dergisini yayınladı ve üçüncü sayısında "Dada Manifestosu"nu ilan etti. Zürih'te, Berlin'de, Hannover'de, Köln'de ve New York'ta yayımlanan tüm Dada dergilerinde çalıştı (Richter, 1993).

Resim 37. Kurt Schwitters & Theo van Doesburg, Die Scheuche Märchen, 1925

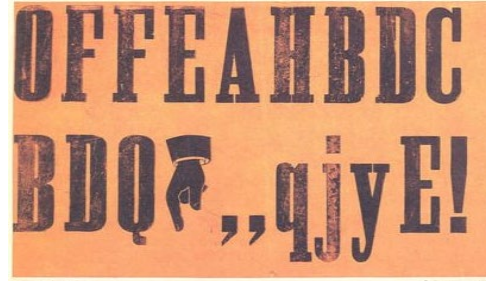
<https://www.deutsche-digitale-bibliothek.de/item/5ERPBNY46IXM4QB3CHO3R6L5QN76YYLY>

Resim 38. Kurt Schwitters, Merz 11, 1925

<https://www.moma.org/collection/works/217722>

Dada sanatçıları buldukları dönemde yazmış oldukları şiirlerinde, sese dayalı sembolik harfleri somut formlara dönüştürmüşlerdir. Dada döneminde yayımlanan "Merz", "Dada", "Der Dada" ve "Club Dada" dergilerinde kullanılan tipografik dilin bazı ortak noktaları vardır. Bu ortak çıkarımlar; çapraz yazılan satırlar, sözcük gruplarının büyük harflerle ayrılması, farklı yazı fontlarının bir arada kullanılması ve tipografiye illüstrasyonlar müdahale edilmesidir (Mazlum, 2017).

Resim 39. Kurt Schwitters & Theo van Doesburg, Kleine Dada Soirée, 1922-1923
<https://harvardartmuseums.org/calendar/art-study-center-seminar-kurt-schwitters-the-ring-and-the-new-typography>

Resim 40. Raoul Hausmann, Off... Afiş şiir, 1918
Dachy, 2014, s. 39

Merz dergisi dışında sesli ve görsel şiiri yaratan Schwitters; şiirler ve manifestoların yanı sıra tipografik yapıtlar da ortaya koymuştur (Dachy, 2014).

Dada Kulübü'nün, Dada Fuarı bölümünde duvara basılan Hausmann'ın bu şiiri, Dadacı tipografinin bir örneğidir.

Resim 41. Marcel Janco, Bay Antipirin'in Gökyüzündeki İlk Serüveni , 1916
Dachy, 2014, s. 29

Tzara ile lise arkadaşı olan Marcel Janco, yapılan erken dönem Dada buluşmalarının afişlerini tasarlamıştır. Bu afişlerde başrol olarak kurucu isimlerden Tristan Tzara ismi önem arz etmektedir. Marcel Janco ise, Zürih Dada grubunun önemli isimlerinden biri olmuştur.

Resim 42. Francis Picabia, Relâche and Cinéskech Etkinliği için Afış Tasarımı, 1924
<https://www.moma.org/collection/works/178134>

Resim 43. Francis Picabia, Journal de l'Instantaneisme, 1924
<https://www.ma-g.org/artwork/13-391/>

Marcel Janco'nun kullanmış olduğu tipografik dilin benzerleri Francis Picabia'nın poster tasarımlarında da karşımıza çıkmaktadır. Picabia'nın başvurduğu bu tipografi kullanım biçimi, posterlerinin ayırt edici özelliklerinden biri haline gelmiştir.

Modern hareketlerin sonucu olarak ortaya çıkan Yeni Tipografi kavramı ise, asimetri, serifsiz harf ve geometri ile öne çıkmaktadır. 1925 yılında Jan Tschichold tarafında bir sistem olarak tasarlanmıştır (Heller & Vienne, 2022).

1.2.3. Fotomontaj & Fotogramm

1917 yılında tasarımcı John Heartfield tarafından geliştirilen fotomontaj tekniği, ortaya çıktığı yıllarda politik hiciv ve propaganda üretme aracı olarak kullanılmıştır. Bu teknik, birden fazla fotoğrafın manipülasyonu veya negatif ve pozitifin birleştirilmesi olarak tanımlanabilmektedir. Güncel olayları belgelemek için çekilen fotoğrafların grafik tasarımcılar tarafında manipüle edilmesiyle dönemin basılı kaynaklarında birçok fotomontaj eseri yer almıştır (Heller & Vienne, 2022).

Fotomontaj tekniği, 1920'li yıllarda Rus sanatçıların sıklıkla başvurduğu bir araç haline gelmiştir. Alexander Rodchenko ve Gustav Klutis gibi önemli Sovyet fotoğrafçıları ve tasarımcılar yapmış oldukları afişlerde fotomontaj tekniğini kullanmaya devam etmişlerdir. Bu afişler hem yapıldıkları dönemde etkili olmuş hem de günümüzde çalışmalarına devam grafik tasarımcılar üzerinde etkili olmaya devam etmektedir.

Dadacı sanatçılar Rus tasarımcıların aksine fotomontaj tekniğini hiçbir makinenin ortaya koyamayacağı gerçeküstü eserleri üretmek için kullanmışlardır. Bu yaklaşım Sürrealist sanatçılar ve deneysel sinemacılar için ilham kaynağı haline gelmiştir.

Resim 44. Man Ray, Rayograph, 1924

<https://designobserver.com/feature/exposure-rayograph-with-gun-by-man-ray/39296>

Resim 45. Man Ray, Dora Maar, 1936

<https://www.anothermag.com/art-photography/3318/top-10-collage-artists-hannah-hoch-to-man-ray>

Fotogramm veya fotogram olarak bilinen, daha sonrasında Man Ray'in rayograf olarak adlandırdığı teknik, fotoğraf ve görsel iletişim sanatında etkisini göstermiştir. Man Ray fotoğrafı çekilen nesnelere, ışığa duyarlı fotoğraf kağıdına yerleştirdikten sonra bir süre doğrudan ışığa maruz bırakmıştır. Saydam ve yarısaydam nesnelere fotoğraf üzerinde bırakmış olduğu soyut lekeler ile soyut fotoğrafçılık ve sürreal fotoğrafçılık sanatlarının temelleri atılmıştır (Uzun, 2007).

1920'li yılların sonlarına doğru, fotomontaj ve fotogram tekniklerinden birçok Dada sanatçısı da faydalanmıştır. Oluşturdukları dramatik eserler kendilerinden sonra ortaya çıkan tasarım trendlerini etkilemiştir. 20. yüzyılda tasarlanan albüm ve dergi kapaklarında, sosyal afişlerde, sol ve sağ siyasi grupların propaganda broşürlerinde sıklıkla fotomontaj tekniği kullanılmıştır. Bu tasarım dilinin etkisi, günümüzde teknolojik araçların (Photoshop vb.) gelişmesiyle birlikte foto-manipülasyon tasarımları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ressam, fotoğrafçı ve deneysel sinemacı olan Amerikalı sanatçı Man Ray, New York Dada hareketinin kurucularındandır. Modern Hareketin en önemli sanatçılarından biri kabul edilmektedir. Hem Dada ve hem de Sürrealizm akımlarında etkisi gözükmektedir. Fotogram tekniğini icat etmiştir (Richter, 1993).

Man Ray'e göre, *“Dadayı kim yarattı? Kimse ve herkes. Ben bir bebekken Dada yapıyordum... Şimdi Dada'yı yeniden diriltmeye çalışıyoruz. Neden? Kimin umrumda? Ya da değil? Dada öldü. Ya da Dada hala hayatta mı? Yaşayan bir şeyi diriltemeyiz, aynı ölü bir şeyi diriltemeyeceğimiz gibi...”* (Duranay, 2016, s. 244).

Resim 46. Man Ray, Marcel Duchamp as Rose Selavy, 1921

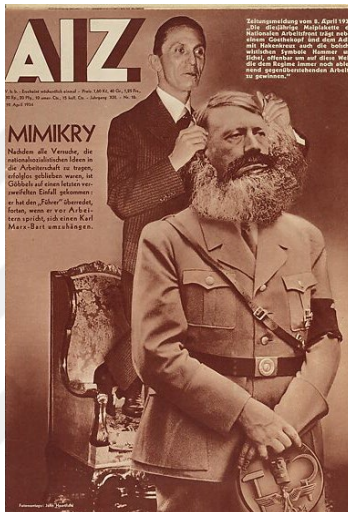
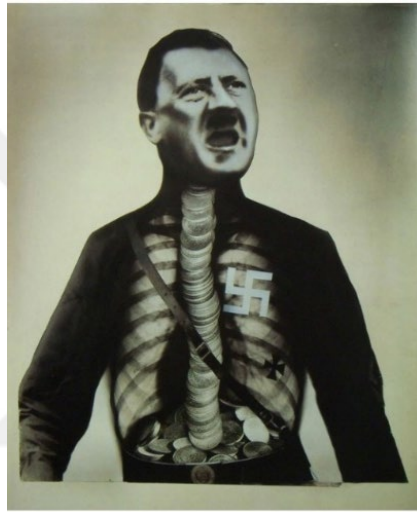
<https://www.anothermag.com/art-photography/8084/meet-rose-selavy-marcel-duchamp-s-female-alter-ego>

Resim 47. Man Ray, Glass Tears, 1932

<http://themanrayfiles.blogspot.com/2011/11/tears.html>

Rose Selavy kimliği, Duchamp'ın belirgin ve simgesel dil kullanımının yanı sıra, Dada'nın tüm şakacılığını ve ironisini yansıtan bir alter egoydu (Dachy, 2014).

Man Ray'in eserlerinin ilk bakışta sadece fotoğrafla ilgilenen sanatçıları etkilediği düşünülebilir. Ancak fotogram tekniğini icat etmesi, yüksek kontrast değerini kullanım biçimi ve soyut nesnelerin fotoğrafa entegre edilmesi; başta Sürrealistleri daha sonrasında da grafik sanatçıları etkilemiştir.

Resim 48. John Heartfield, Deutschland, Deutschland über alles, 1929

<https://www.museumdefundatie.nl/en/john-heartfield/>

Resim 49. John Heartfield, Use Photo as a Weapon!, 1929

<https://www.museumdefundatie.nl/en/john-heartfield/>

Resim 50. John Heartfield, AIZ Cover, 1932

<https://www.johnheartfield.com/John-Heartfield-Exhibition/helmut-herzfeld-john-heartfield-life/biography-german-artist-heartfield>

Resim 51. John Heartfield, Mimikry, 1934

<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/265644>

Dadacı fotomontaj tekniğini kullanan önemli sanatçılardan bir diğeri de John Heartfield idi. 1930'lu yıllarda Almanya'nın politikalarını ve Adolf Hitler'i sıkça eleştiren sanatçı, yaptığı fotomontajlarla ün kazanmıştır. Ancak sanatının getirdiği bu ün Nazi polisinin dikkatini sanatçının üstüne çekmiştir. Bu yüzden evinden ayrılmak ve Almanya'dan kaçmak zorunda kalmıştır. Yurdundan ayrılmasına sebep olan bu baskıcı rejim ve politikaları hakkında yurt dışında daha da sert bir dille eleştiri getirmeye devam etmiştir.

1.2.4. Ready-Made (Hazır Nesne)

Sanatta Ready-Made'e yani Hazır-Nesne tekniğine başvuran ilk sanatçı Marcel Duchamp'tır. Avangart bir sanatçı olan Duchamp, sanata kavramsal bir bakış açısı getirerek sanatın gerçek yaşamla arasındaki geleneksel ayrılığa son vermiştir. Sanatçının estetik bir kabiliyete sahip olmasına gerek olmadığını savunmuştur. Onun için önemli olan sanatın kavramsal boyutudur (Mustafaoğlu, 2019).

Henri Robert Marcel Duchamp, 20. yüzyıl avangart sanatının en önemli isimlerinden biri olarak kabul edilmiştir. Sanata getirdiği devrimci bakış açısı ile birçok sanat fikrinin oluşmasında etkili olmuştur. Pop Art ve Kavramsal Sanat hareketlerinin sanat felsefesi, Marcel Duchamp sanatının bir sonucu kabul edilmiştir. Duchamp'ın kullandığı Ready-Made (Hazır Nesne) tekniği, tipografi kullanımı ve kolajları; hem Sürrealist sanatçılara hem de diğer sanat akımlarına ilham olmuştur (Mustafaoğlu, 2019).

Resim 52. Marcel Duchamp, Bisiklet Tekerleği, 1913

<https://www.peramuzesi.org.tr/blog/marcel-duchamp%E2%80%99in-bisiklet-tekerlegi/1459>

Resim 53. Marcel Duchamp, Şişe Askılığı, 1914

<https://www.artic.edu/artworks/238749/bottle-rack-porte-bouteilles>

New York Dada'nın en önemli sanatçılarından biri olan Duchamp, bir bisiklet tekerleğini bir tabureye monte ederek oluşturmuş olduğu ilk Ready-Made eser ile nesnenin estetik-değer ve kullanım-değer arasındaki karmaşık ilişkiyi sorgulamaktadır (Öndin, 2019).

Kozmopolit yapısıyla sanatçıların entelektüel tartışmaların içine girmesini sağlayan New York'ta ortaya çıkan bu sanat felsefesi (Ready-Made); sanat tarihinin

kırılma noktalarından biri olarak görülmektedir. Bu hazır nesne eseri yapana dek izlenimci ve kübist davranışlar ortaya koyan Duchamp, sanat dünyasına esas vurgununu 1917 yılında Richard Mutt imzasıyla bir pisuvarı sanat eseri kabul ederek yapmıştır. Daha sonrasında Leonardo da Vinci'ye ait Mona Lisa'nın bir baskısına yaptığı müdahaleler ile sanat otoritelerini yeniden şaşkınlığa uğratmıştır (L.H.O.O.Q.). Duchamp bu eserlerle sanatı, görünenden ve izlenimden koparma amacındaydı. Onun için sanat, bir kavram ortaya koyma ve görünmeyeni ifade etme aracı olarak kullanılmalıydı (Eroğlu, 2014).

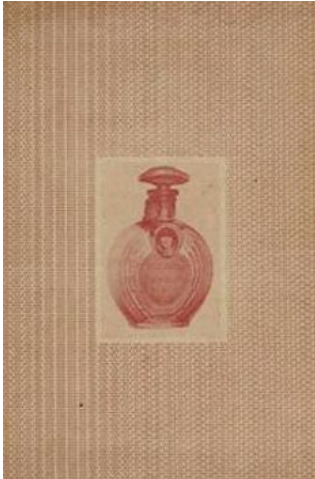
Marcel Duchamp'ın teorileri ve pratikleri geleneksel sanata karşı tarihi bir başkaldırı olarak yorumlanmaktadır. Bu başkaldırı Tülay Elgün'e göre, "*Geleneksel sanatın nereye gitmesi gerektiğiyle ilgilidir. Zira burada sanatçı endüstriyel seri üretim ürünlerinin sanat yapıtına malzeme olabileceğini göstermiş, gündelik sıradan bir eşyaya imza atarak her şeyin sanat olabileceğini savunmuş ve bir anlamda sanatı ağır bir biçimde aşağılamıştır.*" (Elgün, 2001, s.44).

Toplum içinde alışılmadık olan farklı bir nesneyi ya da tekniği, özgün bir sanat eseri olarak sunmak kolaydır. Duchamp'ın kullandığı hazır nesnelere ise toplum tarafından aşina olunan, günlük yaşantıda karşılaşılabilen ve belki de herkesin evinde bulunan eşyalardır. Bu nesnelere bağlamından kopararak bir sanat eseri olarak kabul ettirebilmek kelimenin tam anlamıyla avangart olandır (Atalan, 2012).

Resim 54. Marcel Duchamp, Monte Carlo Bond, 1924

<https://www.marcel Duchamp.net/images/monte-carlo-bond-no-12/>

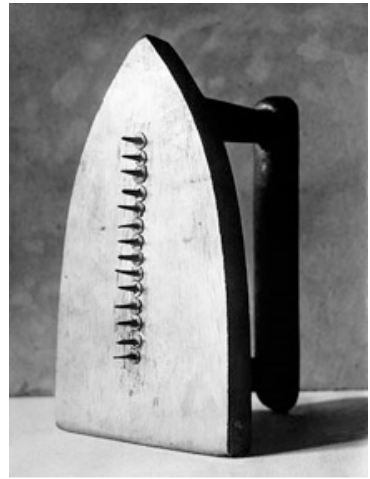
Resim 55. Marcel Duchamp, Belle Haleine Eau de Voilette & New York Dada Kapağı,

1921

Dachy, 2014, s. 62

Resim 56. Man Ray, The Gift, 1921

<https://smarthistory.org/man-ray-the-gift/>

Marcel Duchamp'ın hazırlamış olduğu birçok Ready-Made eseri fotoğraflanarak aynı dönemde tasarlanan grafik baskılarda kullanılmıştır.

Man Ray'in "Hediye" isimli eserini, Duchamp'ın Hazır-Nesne tekniği ile Dada hareketinin en çarpıcı tekniklerinden biri olan kolajın bir araya gelmesi ortaya çıkartmıştır. Bu iki avangart sanatçı, kullanmış oldukları teknikler ile Modern Sanatın dönüm noktalarını belirlemişlerdir.

Duchamp'a göre, *"Dada bir yadsıma ve bir karşı çıktı. Bu beni pek ilgilendirmiyordu. Bireysel yadsıma insanı yalnızca yadsıdığı şeye bağımlı kılar: Ortaklaşa ileri sürülen bir yadsımanın da anlamı yoktur. Dada ölü biçimlere karşı çıkıyordu, ama zaten ölmüş bir şey için fazla patırtı koparıyordu belki. "Çeşme" bir yadsıma değildi: Ben yalnızca herkesin ne olduğunu bildiğini sandığı bir nesne üstüne yeni bir düşünce yaratmak istedim. Her şey bambaşka bir şey olabilir, göstermek istediğim şey buydu işte."* (Dachy, 2014, s. 73).

Duchamp'ın ortaya koymuş olduğu bu sanat kuramının etkisinde kalan birçok sanatçı yeni kuramlar geliştirerek kavramsal sanatın temelini oluşturmuşlardır.

2. 20.YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA GRAFİK TASARIMDA DADA ETKİSİ

Yirminci yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkan sanat akımları dönemin endüstrisine, modasına, mimarisine ve tasarım disiplinlerine yeni bakış açıları ve teknikler kazandırmıştır.

Birbirlerini etkileyen bu akımlar, kendilerinden önce süregelen sanat fikirlerine ve onların pratiklerine bir başkaldırıdır. Kübizm, fütürizm, konstrüktivizm ve süprematizm gibi aynı dönemde ortaya çıkan sanat akımları Birinci Dünya Savaşı döneminde Avrupa toplumundaki gelişmelerin sanat toplumuna yansımaları olarak görülmektedir.

Savaşın başlamasıyla birlikte Dada sanatçıları, toplum üzerinde etkilerini hissettirmeye başlamışlardır. Resim, heykel ve edebiyat gibi farklı alanlarda yeni arayışlara giren Dadacılar, fotoğrafı da bir sanat pratiği olarak kabul ederek resim sanatının geleneksel tekniklerini reddetmişlerdir. Tuval üzerine yağlı boya tekniği ile dalga geçen sanatçıların bir diğer eleştirisi getirdiği sanat disiplini heykeldir. Heykel sanatı da Sanayi Devrimi ile birlikte gelişen endüstri ürünleri üzerinde oynamalar yapan Dadacı sanatçıların eserleriyle değişime uğramıştır. Dada hareketinin bir diğer hedefi ise edebiyattır. Hareketin içindeki yazarlar ve şairler; şiirlerden, gazetelerden,

kitaplardan ve diğ er basılı kaynaklardan kestikleri sözcükleri veya harfleri rastlantısal bir şekilde bir araya getirerek şiirler yazmışlardır. Kes yapıştır tekniğini yani kolaj imgesini resim, heykel ve edebiyata uyarlamışlardır.

Bu avangart fikirlerin ve tekniklerin sonucunda birçok yeni sanat akımı ortaya çıkmıştır. Renk Alanı Resmi (Colour Field), Neo Dada, Pop Art, Op Art, Kavramsal Sanat, Performans Sanatı, Feminist Sanat, Minimalizm, Sokak Sanatı vb. akımlar bunlara örnek olarak gösterilebilir. Ancak Dada sanat pratiğinin en çok etkilediğ i sanat akımı Sürrealizmdir. Dadanın en önemli karakteristik özelliklerinden olan alakasız nesnelerin rastlantısal bir şekilde bir araya getirilmesini Sürrealist sanatçılar da benimsemişlerdir. Salvador Dali, Rene Magritte, Andre Breton, Max Ernst, Joan Miro ve diğ er sürrealist sanatçılar bilinçaltına ve rüyalara dayanarak Dada felsefesini yağlı boya tuval ikilisine yansıtmışlardır.

Matbaanın, basım tekniklerinin ve teknolojinin gelişmesinin yanı sıra tüketim alışkanlıklarının da farklılaşması görsel sanatlarla uğraş an sanatçılar ve tasarımcılar için yeni çalışma alanları ortaya çıkarmıştır. Reklam ajansları, sinema ve televizyon sektöründeki şirketler, çizgi roman yayıncıları, sivil toplum kuruluşları, devlet kurumları, kitap ve dergi basan yayınevleri, üniversiteler ve akademiler gibi birçok kuruluş kendilerini tanıtmak için grafik tasarımcılarla çalışmaya başlamışlardır. Ayrıca birçok devlet kendi propagandasını toplumuna iletmek için grafik eserler sipariş etmişlerdir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'na katılan devletler kendi propagandalarını grafik tasarımcıların hazırlamış olduğ u afişlerle yapmıştır. Bu afiş ve posterler aracılığ ıyla toplumlarını etkileri altına almışlardır.

Dada hareketinin sanata ve tasarıma getirmiş olduğ u hiciv ve kara mizah sayesinde birçok sanatçı toplumsal hareket başlatmıştır.

Çalışmanın bu bölümünde, birinci bölümde incelenmiş olan Dadacı görselleştirme tekniklerinin yirminci yüzyılın ikinci yarısındaki yansımaları örnekler üzerinden incelenecektir. Eserler kronolojik olarak incelenerek Dadacı etkinin değ işkenliğ i ortaya çıkartılacaktır.

Resim 57. Karl Gerstner, Auch du bist liberal, 1959
<https://www.moma.org/collection/works/4853>

1950’li yıllarda etkili tipografi çalışmaları bulunan İsviçreli grafik tasarımcı Karl Gerstner, hazırlamış olduğu “Sen de Liberalsin” posterinde birinci bölümde incelenen teknikleri bir arada kullanmıştır. Farklı iki fotoğrafın renk değerleri üzerinde oynamalar yaparak Dada ile özdeşleşmiş parmak uzatma hareketini yorumlamıştır. Posterde baskın olan renkler ve teknik olarak fotomontaja başvurulması Dada dönemi ile ilişkilendirilebilmektedir. Ayrıca farklı iki fotoğrafın bir araya gelmesi bu çalışmayı bir nevi kolaj çalışması olarak da yorumlamamızı sağlamaktadır. Gerstner’in kullanmış olduğu font ise modernist dönemin bir yansıması olarak yorumlanabilir.

Resim 58. Henryk Tomaszewski, Moore poster tasarımı, 1959
<https://www.smb.museum/en/exhibitions/detail/the-gallery-of-the-poster-is-the-street-the-polish-school-of-poster-art-1950-1970/>

Polonyalı grafik tasarımcı, akademisyen ve illüstratör Henryk Tomaszewski İkinci Dünya Savaşı döneminde Polonya'nın grafik sanatı üzerinde büyük etkiler bırakmıştır. Hazırlamış olduğu "Moore" posterinde ise Dadacı görselleştirme teknikleri gözükmemektedir. Tipografide kullanılan harflerin kesilerek oluşturulması ve düzensiz bir biçimde yan yana dizilmeleri göze çarpan ilk tekniklerdir. Sanatçı bu posterde, heykeltıraş Henry Moore'un heykelini siyah beyaz kullanarak kolaj tekniği ile posterin odak noktası haline getirmiştir. Posterin detayları da hazır yazı tiplerinin kesildikten sonra tasarıma entegre edilmesi ile bildirilmektedir.

Resim 59. Man Ray, The Hands, 1932

<http://www.faheykleingallery.com/artists/man-ray?view=slider#3>

Resim 60. Armin Hoffman, Stadt Theater Basel tiyatro afişi, 1963

<https://www.moma.org/collection/works/6791>

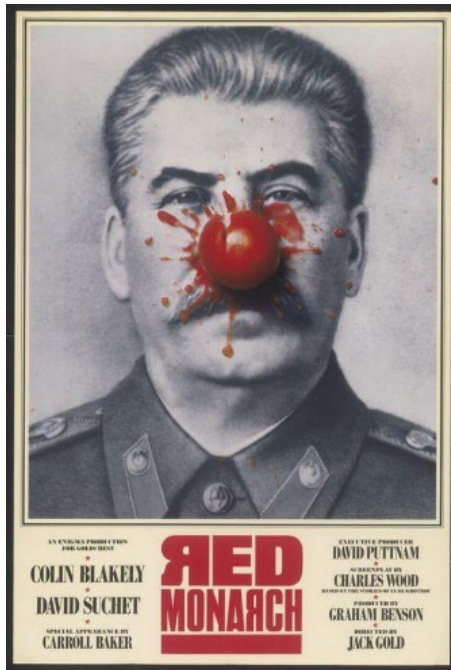
İsviçreli grafik tasarımcı Armin Hoffman tarafından hazırlanan "Stadt Theater Basel" tiyatro afişinde ise Man Ray'in fotoğrafçı kimliğiyle ortaya koyduğu çalışmaların etkisi gözlemlenebilmektedir. Hoffman'ın posterde kullanmış olduğu el fotoğraflarının kontrast değerleri ve Man Ray'in çalışmalarında kullanılan nesnelere soyut ifadeleri bu posterde de etkisini hissettirmektedir. Tasarımcı bu poster tasarımında ifade etmek istediği dinamizmi ve teatral ifadeleri ışık-gölge oyunları ile oluşturmaktadır.

Man Ray, eserlerinde yakalamak istediği gerçeküstücü anlatım ile nesnelere oldukları gibi ele almaktan kaçınmıştır. Bu çalışmaların önemli örneklerinden biri olan "Rayograph" ismini verdiği seriden birçok eser, özellikle dizi & film jeneriklerinde ve tiyatro oyunu afişlerinin tasarım sürecinde kaynak olarak kullanılmaktadır.

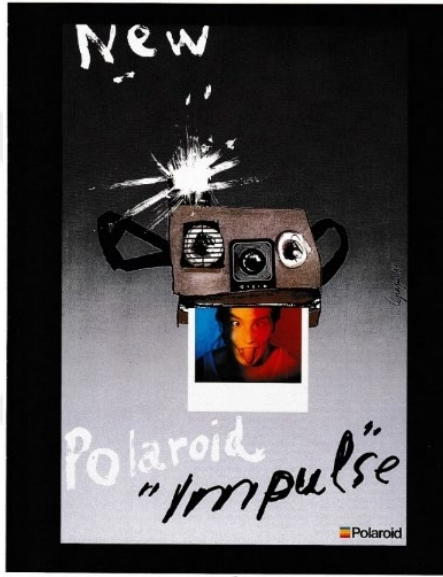
Resim 61. Jamie Reid, “God Save the Queen” Sex Pistols albüm kapağı, 1977
<https://www.moma.org/collection/works/156133>

Yirminci yüzyılın en popüler müzik gruplarından biri olan Sex Pistols grubunun bir ikon haline gelen “God Save the Queen” albüm kapağını Jamie Reid tasarlamıştır. Sanatçı kimliğinin yanı sıra anarşist kimliği ile de öne çıkan İngiliz sanatçı bu albüm kapağının tasarımında İngiltere bayrağını, Kraliçe Elizabeth’in portresi ile bir araya getirmiştir. Reid, portrenin renklerini ve kontrast değerlerini değiştirmiş ayrıca fotoğrafın gözlerini ve ağzını tipografik öğelerle gizlemiştir. Tipografik öğelerde kullanılan farklı yazı tipleri ve bir araya getiriliş biçimleri Dada döneminin izlerini taşımaktadır.

Resim 62. John Gorham & Howard Brown, Red Monarch (Kızıl Hükümdar), 1983
<https://collections.vam.ac.uk/item/O101875/red-monarch-poster-gorham-john/>

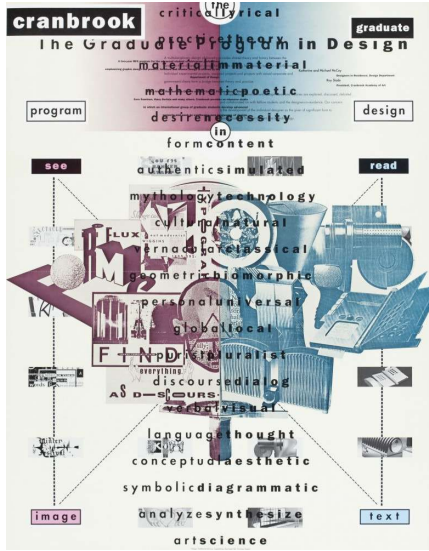
Joseph Stalin'in odak noktası olduğu "Red Monarch" filminin afişi John Gorham ve Howard Brown tarafından tasarlanmıştır. Stalin'in en popöler fotoğraflarından biri posterin ana ögesidir. Bu fotoğrafın kompozisyona dahil edilif biçimi ve tasarımda hakim olan kompozisyon kararları, izleyiciye "WANTED" posterlerini anımsatmaktadır. Stalin'in burnunun üzerine patlamış bir domatesin yerleştirilmesiyle imgeleme amaçlanmıştır. İzleyiciye bir palyaço izlenimi veren bu domates eklemesinin etrafına saçılan kırmızı boyalar ise kanı temsil etmektedir. Marcel Duchamp'ın Mona Lisa eseri üzerine yapmış olduğu bıyık eklemesi gibi birçok alay ve eleştiri içeren bu tasarım günümüzde de popölerliğini sürdürmektedir.

Resim 63. Pentagram, New Polaroid Impulse, 1988
Heller & Vienne, 2022, s. 195

Geçtiğimiz 50 yılın en önemli tasarım stüdyolarından biri olan Pentagram tarafından Polaroid için hazırlanan "New Polaroid Impulse" tasarımı tipik bir Dadacı kolaj etkisi altında incelenebilmektedir. Posterde kullanılan kaligrafik yazı tipi de Francis Picabia'nın çalışmalarında kullanmış olduğu el yazıları ile ilişkilendirilebilmektedir. Bu posterde tercih edilen tipografi kararlarının dışında Dadacı kolaj tekniğinin kullanıldığı da görölmektedir. Dada döneminde olduğu gibi estetik kaygı bu tasarımda ikinci plandadır.

Bu tasarım Grapus tarafından fazla radikal olduğu gerekçesiyle reddedilmiştir (Heller & Vienne, 2022).

Resim 64. Katherine McCoy, Cranbrook Tasarım Yüksek Lisans Programı, 1989
<https://cranbrookartmuseum.org/artwork/katherine-mccoy-posters-the-graduate-program-in-design/>

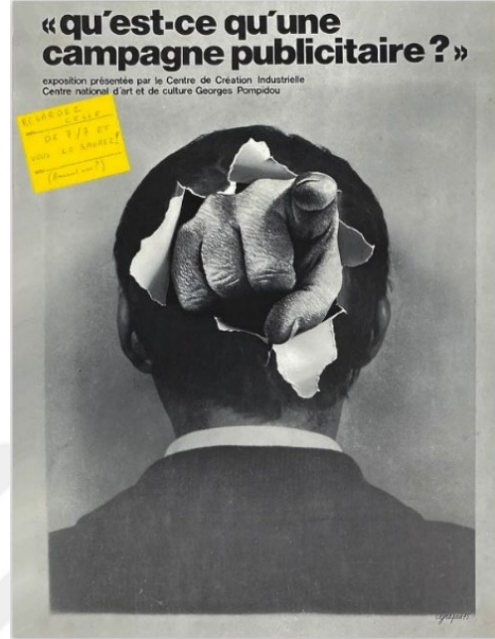
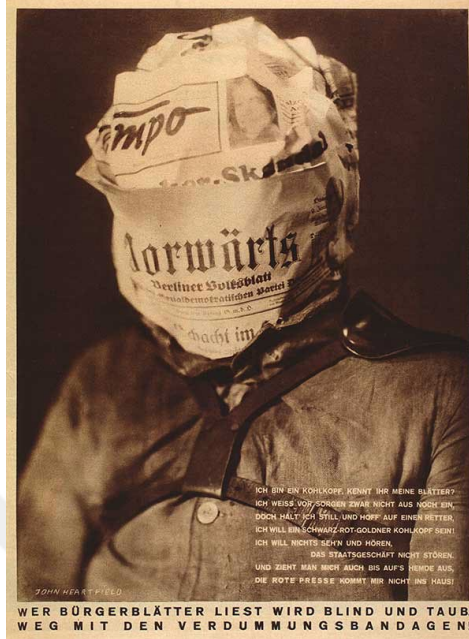
Katherine McCoy tarafından tasarlanan yüksek lisans programı tanıtım afişi tipik bir Dadacı kolaj mantığı ile hazırlanmıştır. Bu tasarım, Kurt Schwitters ve Theo van Doesburg'un tasarlamış olduğu “Kleine Dada Soiree” eserinin izlerini taşımaktadır. Posterde çok katmanlı bir kompozisyon ile birçok odak noktası yer almaktadır. Nesnelerin kolaj tekniği ile yerleştirilmesi ve kullanılan tipografik öğelerin kesilerek yapıştırılması Dadacı tasarımların yansıması olarak yorumlanabilmektedir.

Resim 65. Barbara Kruger, Untitled (Your Body is a Battleground), 1989
<https://www.theartstory.org/definition/photomontage/>

1980'li yıllarda kendisiyle özdeşleşmiş bir tasarım diline sahip olan kavramsal sanatçı ve kolaj sanatçısı Barbara Kruger, “Untitled” serisi ile ikon haline gelmiştir. Fotoğrafların negatif halleri ile orijinaleri siyah beyaza dönüştürülmüş versiyonlarını harmanlayan Kruger, modern dönem tipografisini de bu seride sıkça kullanmıştır.

1920’li yıllarda özellikle El Lissitzky tarafından üretilen fotomontaj çalışmalarının etkisi Kruger’in tasarımlarda hissedilmektedir.

Resim 66. John Heartfield, Burjuva Gazetelerini Okuyan Kör ve Sağır Olur: Boğucu Sargılar Uzak Olsun! 1930

<https://www.johnheartfield.com/John-Heartfield-Exhibition/john-heartfield-art/famous-anti-fascist-art/heartfield-posters-aiz/fake-news-heartfield-blind-media>

Resim 67. Grapus, Reklam Kampanyası Nedir? 1975

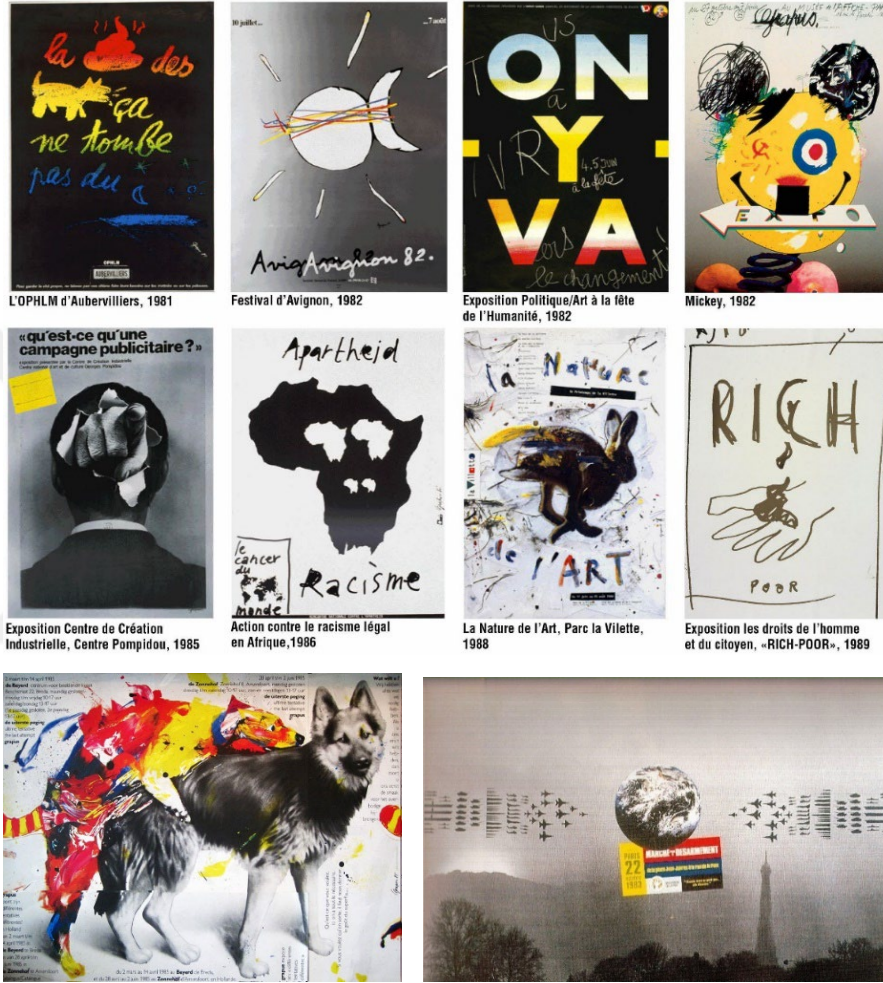
<https://place-des-arts.com/en-GB/artist/Pierre-Bernard-GRAPUS/GrJtjvT2yPinhyXsE/Quest-ce-quune-campagne-publicitaire/4AMXrtBXAp03g2EA2>

1970 ile 1990 yılları arasında grafik sanatını şekillendiren sanatçı kolektiflerinden biri olan Grapus’un poster tasarımlarında Dadacı görselleştirme tekniklerinin etkileri gözlemlenebilmektedir. Tasarımlarda başvurulan Dadacı kolaj tekniğinin yanı sıra, fotomontaj tekniğinin kullanılış biçimi de Grapus’un John Heartfield tarafından üretilen çalışmaları referans aldığı düşünülebilir.

Grapus adı altında çalışmalar ortaya koyan grafik sanatçılar, özenilmemiş kaligrafik yazılara da başvurmuşlardır. Francis Picabia ve Raoul Hausmann gibi Dadacı sanatçıların tipografiye bakış açıları ile Grapus topluluğunun tipografiyi ele alış biçimi arasında görsel bir yakınlık olduğu yadsınamaz.

John Heartfield tarafından tasarlanan “Burjuva Gazetelerini Okuyan Kör ve Sağır Olur: Boğucu Sargılar Uzak Olsun” afişi, dönemin propaganda araçlarını eleştirmektedir. Almanya’da özellikle burjuva kesiminin okuduğu gazetelerin insanları alıştırdığından bahseden John Heartfield, bu manipülasyona uğrayan insanların

davranışlarını körlük ve sağırılık olarak nitelemiştir. 1975 yılında Grapus tarafından tasarlanan “Reklam Kampanyası Nedir?” isimli posterde de benzer bir eleştiri reklam kampanyalarına getirilmiştir. Reklam kampanyalarının insanları manipüle edip, davranışlarını yönlendirdiğini vurgulayan bu posterde kullanılan tasarım teknikleri, John Heartfield tarafından sıkça başvurulan fotomontaj ve foto-kolaj teknikleridir.

Resim 68. Grapus Poster Tasarımları

<https://furter.github.io/culture-graphique/Mathilde-Meyer/index.html>

<https://www.grapheine.com/histoire-du-graphisme/pierre-bernard-grapus-graphiste-utilite-publique>

Grapus tarafından tasarlanan diğer birçok posterde de Dadacı görselleştirme tekniklerinin kullanıldığı gözlemlenmektedir. Posterlerde kompozisyonu oluşturan öğeler fotomontaj ve kolaj teknikleri ile bir araya getirilmektedir. Çarpıcı, eleştirel ve kaotik kompozisyonlarda estetik kaygı ikinci plandadır. Önemli olan algı ve mesajlardır. Tipografi ve kaligrafi tercihleri de yine Dada dönemi posterleriyle benzerlik göstermektedir.

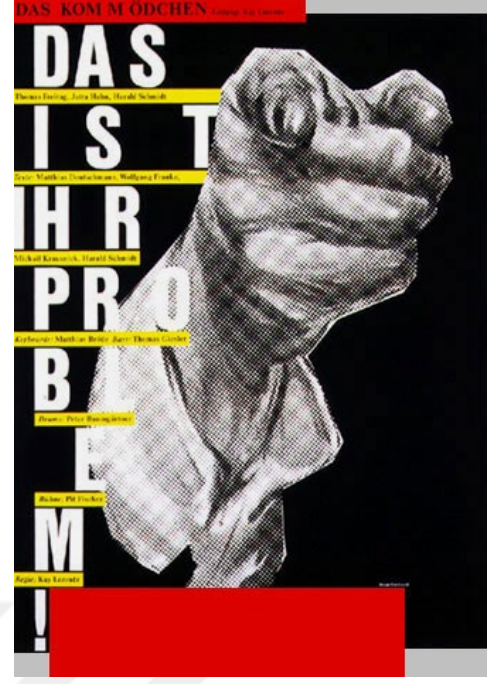

Resim 69. J. M. Flagg, Uncle Sam, 1917

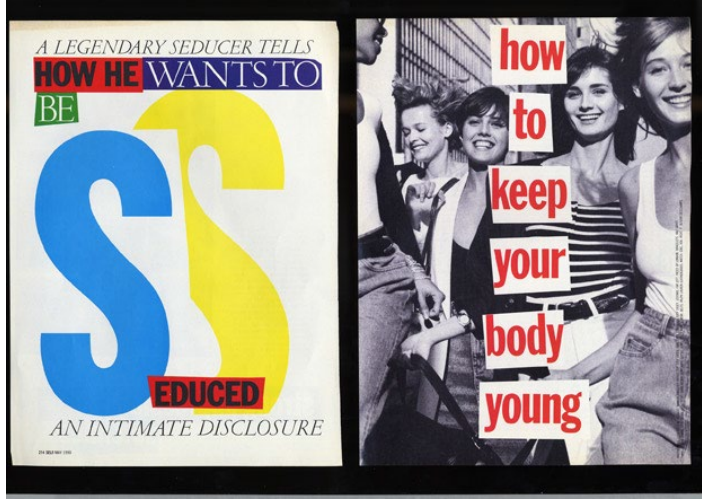
<https://time.com/4725856/uncle-sam-poster-history/>

Resim 70. Uwe Loesch, That's Your Problem!, 1989

<http://www.uweloesch.de/pages/ihrproblem.html>

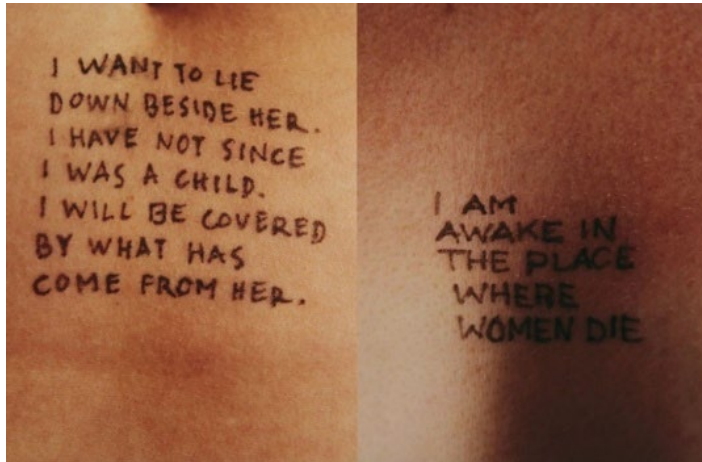
Özellikle 20.yüzyılın son çeyreğinde yapmış olduğu afiş tasarımlarıyla bu alanda eser ortaya koyan en önemli isimlerden biri olarak kabul edilen Alman grafik sanatçısı Uwe Loesch, birçok afişinde Dadacı görselleştirme tekniklerini ve prensiplerini benimsemiştir. Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı dönemlerinde Amerika Birleşik Devletleri'nin askere çağırma propagandası olarak kullandığı ve ülkenin önemli simgelerinden biri haline gelmiş “Uncle Sam” posterine getirdiği eleştirel yaklaşım sanatçının öne çıkan posterlerinden birini oluşturmuştur. Amerika Birleşik Devletleri'nin halkına yapmış olduğu bu çağırışı “Bu Senin Problemin” mesajıyla ele alan Loesch, kullanmış olduğu fotoğrafı da Uncle Sam posterinden dekupe etmiştir. Dekupe ettiği bu fotoğrafı montajlayarak posterdeki dramatik etkiyi artırmıştır. Fotoğraf ile arka planı arasında yüksek kontrast değeri mevcuttur. Posterin tipografisinde düzensizlik ve kaotik bir kompozisyon tercih edilmiştir. Sözcüklerin parçalanması ve rastlantısal bir şekilde postere yerleştirilmiş olması da Dada dönemi posterleriyle benzerlik göstermektedir. Bu rastlantısal yerleştirme kararı ve fotoğrafın montajlanma biçimiyle posterde dinamik ve dramatik bir etki ortaya çıkmıştır.

Resim 71. Alexander Liberman, Efsanevi Bir Baştan Çıkarıcı, 1990
Heller & Vienne, 2022, s. 54

Alexander Liberman tarafından hazırlanan “Efsanevi Bir Baştan Çıkarıcı” isimli poster tasarımı tamamen kolaj tekniği ile hazırlanmıştır. Hazır fontların kes yapıştır tekniği ile bir araya gelmesi posterin tipografisini oluşturmaktadır. Cümleleri oluşturan sözcüklerin farklı yazı tipi ailelerinden seçilmesi ve yan yana getirilmesi Dada döneminin rastlantısal şiirlerini anımsatmaktadır.

Tipografi kullanımını modern dönemden itibaren çok farklı kullanım alanlarında farklı tarzlarda ele alınmaya başlamıştır. Kimi zaman sanatçılar, insan vücudunu yüzey olarak kullanmış kimi zaman da doğal ve beşeri malzemeler aracılığıyla metaforik harfler oluşturmuşlardır. İnsan vücudunu etkili bir tasarım aracı olarak gören sanatçıların başında Jenny Holzer ve Stefan Sagmeister ikilisi gelmektedir.

Resim 72. Jenny Holzer, Lustmord, 1993
<https://www.mg-lj.si/en/exhibitions/1602/jenny-holzer/>

İncelenen dönemin en önemli kavramsal sanatçılarından biri olan Jenny Holzer, tipografi çalışmalarıyla ön plana çıkmaktadır. Fikirlerin topluma iletilmesini sözcüklerle sağlayan sanatçı, büyük ölçekli yapılara yerleştirdiği cümleleri ışıktandırma tekniğini sıkça kullanmıştır. Bu çalışmaların yanı sıra insan vücudunu da bir tuval olarak kabul etmiştir. “Lustmord” isimli eseri ve diğer birçok çalışmasında insan bedeni üzerine iletmek istediği mesajları işlemektedir. Geleneksel sanat ve tasarım yüzeylerini reddetme fikri de Dada dönemi sanatçılarının çalışmalarında karşımıza çıkmaktadır. Dadacı sanatçılar “tuval üzerine yağlı boya” tekniğini alaya alan çalışmalarında artık sanat için alışılmış yüzeylerin bir anlam ifade etmediğini savunmuşlardır. Bu fikirden etkilenen önemli sanatçılar ve tasarımcılar mesajlarını ifade etmek için yüzey olarak insan vücudunu, sokakları, çöp kutularını, harabe yapıları ve diğer çarpıcı yöntemleri seçmişlerdir. Kavramsal sanatın ve sokak sanatının ortaya çıkışında Dadacı sanatçıların sanat üzerine düşünceleri etkili olmuştur.

Resim 73. Stefan Sagmeister, AIGA Detroit poster tasarımı, 1999

<https://www.moma.org/collection/works/102915>

Resim 74. Stefan Sagmeister, Lou Reed “Set the Twilight Reeling” albüm kapağı tasarımı, 1996

<https://www.famousgraphicdesigners.org/stefan-sagmeister>

Resim 75. Stefan Sagmeister, AIGA için poster tasarımı, 1997

<https://sagmeister.com/work/aiga-new-orleans-jambalaya/>

Geçtiğimiz yüzyılın ve günümüz grafik tasarımının en önemli isimlerinden biri olan Stefan Sagmeister, AIGA Detroit için bir seri hazırlamıştır. İnsan vücudunu bir tasarım yüzeyi veya tuval kabul ederek bu çalışmaları üretmiştir. Bu fikir 1920’li yıllarda Dadacıların yapmış olduğu tuvali yağlı boya ikilisini reddederek sanat eserleri üretme fikrinin bir sonucu olarak görülebilir. Metaforik tipografi çalışmalarıyla ön plana çıkan Sagmeister AIGA Detroit serisinde ise dramatik bir kaligrafi çalışması ortaya çıkarmıştır.

Sagmeister, Lou Reed'in yeni çıkacak albümü için tasarladığı kapak tasarımında ise sanatçının portresini tasarımın ana odağı olarak kullanmıştır. Fotoğrafi montajladıktan sonra el yazılarını kapağa entegre etmiştir. Bu teknik Dada döneminde Marcel Janco ve Francis Picabia tarafından da sıkça kullanılmıştır.

Sagmeister'in AIGA için tasarlanmış olduğu bir diğer poster tasarımında ise kolaj tekniği öne çıkmaktadır. Sanatçı, posterin bilgilerini içeren yazıları yine el yazısıyla oluşturmuştur.

Resim 76. Paula Scher, The Diva is Dismissed, 1994

<https://artvee.com/dl/the-diva-is-dismissed/>

Resim 77. Paula Scher, The Public Theater, 1994

<https://go.distance.ncsu.edu/gd203/?p=28063>

Bahsi geçen dönemin en önemli grafik tasarımcılarından biri olan Paula Scher, çalışmalarını tasarlarken Dadacı görselleştirme tekniklerine sıkça başvurmuştur. “Diva İşten Kovuldu” isimli tasarımda kullanılan fotoğrafın kolaj ve fotomontaj tekniği ile düzenlenerek postere entegre edildiği gözlemlenmektedir. Posterin tipografik öğeleri ise, 1920’li yıllarda etkili olan konstrüktivist sanatçılar tarafından tasarlanan sanatsal dilin bir yansıması olarak kabul edilebilir.

New York Halk Tiyatrosu için Paula Scher tarafından hazırlanan bir diğer poster tasarımı “The Public Theater” idi. Bu tasarım da Kurt Schwitters’in tipografik kolajlarının izlerini taşımaktadır.

Resim 78. Henrik Drescher, Runaway Opposites, 1995

<https://dorfencontextualstudies.wordpress.com/2016/01/31/the-rebellious-punk/>

Danimarkalı sanatçı Henrik Drescher daha çok eskizleri ve illüstrasyonlarıyla popüler olmuştur. Ancak “Runaway Opposites” isimli posterini tipik bir Dadacı eser olarak kabul edilebilir. Figüratif bir illüstrasyonun el, ayak ve kafa bölgesini kolajla tamamlamıştır. Daha sonrasında posterde bulunan her harfi kes yapıştır yöntemiyle postere dahil etmiştir. Posterin ana vurgusu ise aynı Dada döneminde olduğu gibi kaligrafik bir ekleme ile verilmiştir. Bu eserde kullanılan kolaj tekniği, tipografi çözümü, kompozisyondaki alaycı ifadelerle Raoul Hausmann ve Francis Picabia'nın eserleri arasında görsel bir benzerlik bulunmaktadır.

Resim 79. Guerrilla Girls, Do Women Have to be Naked to get into U.S. Museums?, 1995

<https://www.tate.org.uk/art/artworks/guerrilla-girls-do-women-have-to-be-naked-to-get-into-the-met-museum-p78793>

1990'lı yıllarda dünya çapında etkili olan Guerrilla Girls sanatçılar topluluğu, ırk ayrımcılığını, cinsiyet eşitsizliğini ve benzeri sosyal konuları eserlerinde işlemişlerdir. Modern Sanat müzelerinde yer alan nü eserlerin %85'ini kadınların oluşturduğunu buna karşın resimleri sergilenen sanatçıların %5'inden azının kadın olduğunu vurgulayan bir tasarımla dönemin Amerika Birleşik Devletleri'nde gündem olmuşlardır. Bu tasarım, Auguste-Dominique Ingres'in "La Grande Odalisque" isimli ünlü tablosuna dayanmaktadır. Poster, başlangıçta New York'taki Public Art Fund tarafından yaptırılan bir reklam panosu olarak tasarlanmıştır, ancak yeterince açık olmadığı ve fazla müstehcen olduğu iddia edilerek reddedilen bir diğer reklam kampanyasıdır. La Grande Odalisque eserinde resmedilen figür dekupe edilerek renk değerleriyle oynanmıştır. Guerrilla Girls'ün sembolü haline gelmiş goril maskesi de foto-kolaj tekniğiyle figürün yüzünü kapatmaktadır.

3. 21. YÜZYIL GRAFİK TASARIMINDA DADA ETKİSİ

Bir önceki bölümde incelenen tasarımların ortaya çıkış tarihleri Dada döneminin sonu ile 21. yüzyılın başı arasında denk gelmektedir. Modern ve post-modern tasarım trendlerinin birçoğunda Dada etkisi gözlemlenmektedir. Bu avangart sanat dilini kullanan tasarımcılar, ortaya özgün ve günümüzün hafızasında da yer edinebilen eserler ortaya koymuşlardır.

Sanatta ve tasarımda teknolojik gelişmelerin etkisi artmaya devam ederken, birçok yeni tasarım pratiği de bu gelişmelerin beraberinde ortaya çıkmıştır. Özellikle bilgisayar kullanımının yaygınlaşması ve tasarımcıların en önemli tasarım aracı haline gelmesi grafik tasarımda da yeniliklerin çoğalmasını sağlamıştır.

Yirminci yüzyılda oldukça çok başvurulan kolaj tekniği, bilgisayar destekli grafik tasarım programlarının kullanılmasıyla birlikte biçim değiştirmiştir. Fotomontaj tekniği de farklılaşmaya başlamıştır. Foto-manipülasyon tekniği ile hazırlanan dijital kolajlarda Dada ve Sürrealizm akımlarının izlerine rastlanmaktadır.

Günümüzde birçok bağımsız sanatçı ve tasarımcı Dadacı görselleştirme tekniklerini çağdaş grafik tasarım tekniklerine entegre etmektedir. Özellikle çağdaş dönemde tasarlanan albüm kapağı ve afiş posterlerinde Dada etkisi yoğun bir şekilde hissedilmektedir. 21. yüzyılda Dadacı pratiklerin etkisi gözlemlenen birçok tiyatro,

sinema ve sergi afişi tasarlanmıştır. Dadacı sanat dilinden etkilenecek ön plana çıkan diğer tasarım sektörleri ise dergiler ve reklam kampanyalarını planlayan ajanslardır.

Dada döneminde olduğu gibi politik ve sosyokültürel eleştiriler ortaya koymak isteyen birçok sanatçı, bahsedilen görselleştirme tekniklerinden faydalanmaktadır. Popüler dergilerde ve internet ortamında yayınlanan bu eleştirel tasarımların yanı sıra sosyal sorumluluk kampanyalarının afişlerinde de Dada etkisi gözlemlenebilmektedir.

Araştırmanın bu bölümünde 21.yüzyılda ses getirmiş grafik tasarım ürünleri detaylı olarak incelendikten sonra Dada ile ilişkilendirilebilen tasarımlar Dadacı görselleştirme teknikleri baz alınarak kronolojik bir şekilde okuyucuya sunulmaktadır. Dada dönemi eserlerinden bariz bir şekilde etkilenen tasarımlar, ilham almış oldukları eserler ile karşılaştırılarak analiz edilmektedir. Bazı tasarımlarda ise birden fazla Dadacı tekniğe başvurulduğu görülmektedir. Bahsedilenlerin dışında kalan tasarımcılar ise yine Dada felsefesini benimsemelerine rağmen farklı tasarım pratiklerini kullanmışlardır. Bu yüzden “Hazır Nesne” tekniğine başvuran tasarımcılar ile Dada felsefesini benimsemiş sanatçılar aynı alt başlıkta kategorize edilmektedir.

3.1. Kolaj Tekniği ile Hazırlanan Tasarımlar

Kolaj tekniği, Dadacı görselleştirme tekniklerinin içinde en sık başvurulan teknik olarak öne çıkmaktadır. Dada ile özdeşleşen sanat eserlerinden ilham alan tasarımcılar bu tekniği, iletilmesi amaçlanan mesajı karşı tarafa ulaştırmak için bir araç olarak kullanmışlardır.

Kolaj, son yıllarda sanat dünyasında tekrardan büyük bir canlanma yaşadı. Sanatçılar ve tasarımcılar hem kendi kişisel projeleri hem de reklamcılık için kes-yapıştır yöntemini; dijital manipülasyon, resim, karışık teknik enstalasyonu ve video ile birleştirdi (Doyle & Edwards, 2016).

Kolaj tekniğini tercih eden tasarımcılar her türden malzemeyi eserlerine dahil etmektedirler. Gazeteler, dergiler, atık malzemeler, kumaşlar ve farklı malzemelerden üretilen renkli/renksiz kağıtlar tasarımcılar tarafından tek bir tasarım içerisinde bir araya getirilmektedir. Genellikle geleneksel kompozisyon kurallarını reddeden kolaj sanatçıları, estetik bir kaygıyla hareket etmezler. Onlar için önemli olan duygular ve algılardır. Günümüzde kullanılan kolaj tekniği, tasarımcının fikirlerini dışa vurabilmesini sağlayan bir araç haline gelmiştir.

Resim 80. Walter Schönauer, “Chicks on Speed” kitap kapağı tasarımı, 2003
<https://www.abebooks.com/first-edition/Chicks-Speed-Project-Melissa-Logan-Alex/30422025520/bd>

Walter Schönauer imzalı “Chicks on Speed” kitap kapağı tasarımı, hem kapaklarıyla hem de kitabın kendi fiziksel formuyla Dadacı görsel dile sahiptir. Kitabın ön ve arka kapaklarında yer alan tipografik dilin yanı sıra insan bedeninin kolaj tekniği ile deforme edilerek okuyucuya yansıtılması Dada dönemini anımsatmaktadır. Ayrıca kitabın arka kapağında tasarımcının kendi el yazısıyla eklemiş olduğu kaligrafik öğeler de Dada döneminin izlerini taşımaktadır.

Resim 81. Haman Nimardani, VORN Magazine için yapılan kolaj çalışmalarından bir örnek, 2004
<https://www.pernath.de/vorn-magazine-ziad-ghanem/>

Tasarımcı Haman Nimardani tarafından ortaya konulan kolajlar da birçok dergide yayınlanmıştır. VORN dergisi için hazırlanmış olduğu kolaj çalışması da özellikle Hannah Höch'ün sanatsal dili ile benzerlik göstermektedir. Dada döneminin en önemli figüratif kolaj çalışmalarına imza atan Hannah Höch gibi kadın bedenini ve kıyafetlerini kolajlarında kullandığı görülmektedir. Kolaja katılan illüstrasyon ise ilkelcilik ve yeni ekspresyonizm akımlarının izlerini taşımaktadır. Jean-Michel Basquiat'ın sanata kazandırdığı bu dışavurumcu tekniği Nimardani de kolajlarında sıkça kullanmaktadır.

Resim 82. Hort, Memento: Album Remixes için albüm kapağı tasarımları, 2005
<https://inspirationlab.wordpress.com/2009/05/06/hort/>

Kolaj tekniğinin sıkça kullanıldığı bir diğer alan da plak kapağı tasarımlarıdır. Hort isimli tasarım stüdyosunun Memento: Album Remixes albüm kapağı tasarımları da bariz bir biçimde Dada etkisi altında hazırlanmıştır. Kraft kağıdı görünümüne sahip bir malzemeye basılan tasarımlar dijital ortamda hazırlanan kolajlardır. Tasarımda baskın olan renk paleti de Hannah Höch ve Raoul Hausmann gibi sanatçıların kolajlarını anımsatmaktadır.

Hort stüdyosunun kurucusu ve kreatif direktörü Eike König, kolaj tekniğini kullanmaya başladığında Dadacı sanatçılardan etkilendiğini söylemiştir. *“Tek bir isimden bahsedemem ancak insanlara Max Ernst, Hannah Höch ve Alexander Rodchenko gibi sanatçıları incelemelerini tavsiye ediyorum.”* (Edwards & Doyle, 2016, s.79).

Resim 83. Hannah Höch, Cut with a Kitchen-Knife Dada Through the Last Weimar Beer-Belly Cultural Epoch in Germany, 1919

<https://smarthistory.org/dada-collage/>

Resim 84. Paul Sahre, “War” New York Times için poster tasarımı, 2014

<https://br.pinterest.com/greatdiscontent/>

Ünlü tasarımcı Paul Sahre'nin New York Times için hazırladığı “War” isimli kolaj çalışması ile Hannah Höch tarafından yapılan “Cut with a Kitchen-Knife Dada through the Last Weimar Beer-Belly Cultural Epoch in Germany” isimli kolaj çalışması arasında görsel ve kullanılan teknikler açısından büyük benzerlikler mevcuttur. İki eserin kompozisyonunda da kaotik bir hikaye anlatımına başvurulmuştur. Savaşın toplum üzerindeki yıkıcı etkisi “kes yapıştır” tekniğiyle betimlenmiştir. Eserlerde birden fazla odak noktası mevcuttur. Gerçekçilikten kaçınılmış, perspektif ve ölçek yok edilmiştir. Eserlerin ortak amacı izleyicinin duygularını harekete geçirmektedir.

Bir röportajda kendisine en beğendiği kolaj sanatçısının kim olduğu sorulmuştur. Paul Sahre göre, “Kesimlike John Heartfield. O tüm zamanların en büyük kolaj sanatçısı. Kolajın icadına yardım etti ve bu buluşu Hitler'e karşı kullandı!” (Edwards & Doyle, 2016, s. 230).

John Heartfield ve Hannah Höch'ün siyasi eleştirilerini ortaya koyan eserlerdeki ortak nokta, fotomontaj ve kolaj tekniklerinin kullanılmasıdır. Günümüzde de özellikle siyasi ve toplumsal eleştiri ortaya koymak isteyen grafik tasarımcılar Dadacı sanat dili pratiklerine başvurmaktadır.

Resim 85. Tod Lippy, Esopus 14 dergisi için kapak tasarımları, 2010
<https://www.esopus.org/issues/view/14>

Avangart dergilerin günümüzdeki en önemli temsilcilerinden biri olan Esopus; Fütürizm, Dada ve Sürrealizm akımlarının günümüzdeki sanatsal yansıması olarak öne çıkmaktadır. Tasarımcı Tod Lippy'nin Esopus 14 için tasarladığı kapaklar, Dadacı kolaj tekniğinin ve foto-montajın modern bir yorumlaması olarak açıklanabilir. Okunaklılık ve anlaşılabilirlik tasarımda ikinci plandadır. Birçok farklı disiplinden ismin fotoğrafları bir araya gelmektedir. Eşit büyüklükte şeritlerle her bir fotoğraf ayrı ayrı kesilerek montajlanmış ve bir araya gelerek ön ve arka kapakları oluşturmaktadır.

Resim 86. Sebastian Haslauer, "Reopening of the Bavarian State Opera", 2014
<http://sebastianhaslauer.com/max-joseph/#>

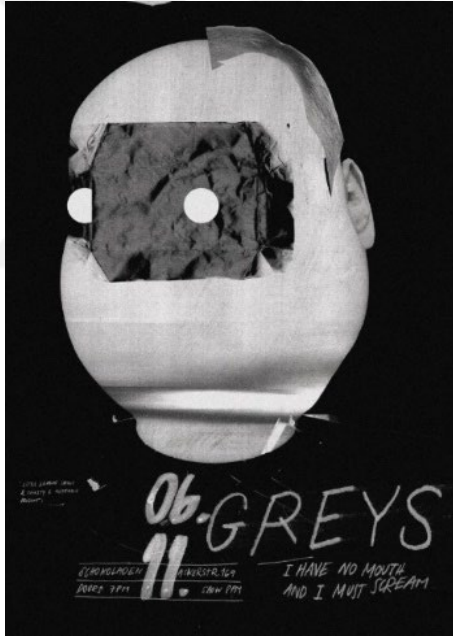
Marka ve mekan tanıtımı alanında birçok projede yer almış tasarımcı Sebastian Haslauer, Almanya'nın Münih kentinde bulunan Bavyera Devlet Operası'nın yeniden hizmete açılışını halka tanıtmıştır. Hazırlamış olduğu kolaj 1920'li yılların Almanya'sında ortaya çıkan kolaj dilinin izlerini taşımaktadır. Bu kolaj, özellikle Kurt Schwitters'in kolajlarında olduğu gibi birçok farklı katman ve odak noktası içermektedir. Tasarımda hikaye anlatımı da mevcuttur. Bir dış mekan kampanyasıdır.

Resim 87. Sebastian Haslauer, “Bikini Berlin” projesi için kolaj ve mekan tasarımı, 2018

<http://sebastianhaslauer.com/bikini-berlin/#0>

Haslauer, Bikini Berlin projesinin mekan tasarımını da üstlenmiştir. Hazır nesnelerin ve fotoğrafların bir araya geldiği bu mekan tasarımında kullanılan teknik aslında kolajdır. Kolaj tekniğinin üç boyutlu bir yorumlaması olan bu tasarım Dadacı görselleştirme tekniklerinin çağdaş sanat uyarlaması olarak yorumlanabilir.

Resim 88. Braulio Amado, Greys için poster tasarımı, 2014

<https://badbadbadbad.com/Posters>

Poster tasarımı alanında çalışmalarıyla ön plana çıkan Braulio Amado'nun Greys için tasarladığı afiş Dada döneminin izlerini taşımaktadır. Hazır nesnelerin fotoğraflarını montajladıktan sonra kolaj tekniğiyle bir araya getiren tasarımcı, posterin tipografisini de el yazısıyla oluşturmuştur. Posterin tipografisi, Francis Picabia ve Marcel Janco tarafından hazırlanan posterleri anımsatmaktadır. Posterde kullanılan “kes yapıştır” ve fotomontaj teknikleriyle izleyicinin duygularını harekete geçirmek amaçlanmıştır. Estetik kaygı ve sanatsal etkiden çok algı ve fikir ön plandadır.

Resim 89. Damien Tran, Poster tasarımları, 2000-2020
<https://www.damientran.com/>

Günümüzde poster tasarımı alanında kolaj tekniğini en çok kullanan tasarımcılardan biri olan Damien Tran'ın tasarımları Dada ve Sürrealizm akımlarını anımsatmaktadır. Alakasız nesnelere ve malzemelere bir araya getirilerek kompozisyon oluşturmayı ve fotoğrafların üzerinde oynamalar yapmayı tercih eden sanatçı, kolaj dili açısından Hannah Höch ve Raoul Hausmann gibi Dadacı sanatçılarla benzerlik göstermektedir. Tasarımcının, Hannah Höch'ün figüratif kolajlarından etkilendiği ve tasarımlarına bu sanat dilini yansıttığı gözlemlenmektedir.

3.2. Dadacı Fotoğraf İşleme Tekniği ile Hazırlanan Tasarımlar

Resim 90. Man Ray, The Hands, 1932

<http://www.fahykleingallery.com/artists/man-ray?view=slider#3>

Resim 91. Alain le Quernec, Theatre de Cornouaille poster tasarımı, 2003

<http://indexgrafik.fr/alain-le-quernec/alain-le-quernec-affiches-theatre-cornouaille-kindheit-ist-kein-kinderspiel/>

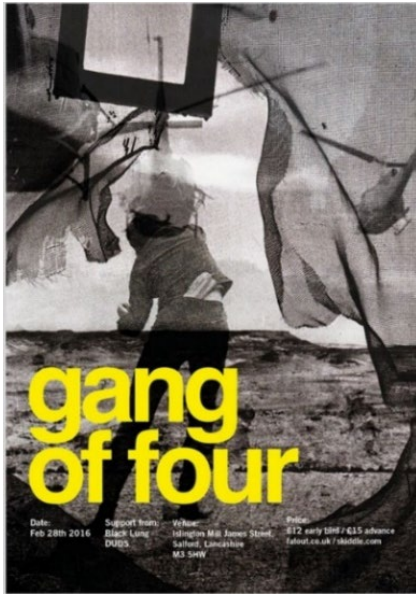
Man Ray fotoğraf çekerken soyut bir anlatımın peşindedir. Eserindeki odak noktası olan nesne gerçekliğini yitirmektedir. Bu sanatsal anlayış sürrealist sanatçıları etkilediği gibi, sinema ve tiyatro disiplinleri üzerinde de etkili olmuştur.

Alain le Quernec tarafından Fransa’da bulunan Theatre de Cornouaille için yapılan poster tasarımı ile Man Ray’in “The Hands” isimli eserinin sanatsal dili arasında benzerlikler mevcuttur. Le Quernec de insan bedeninin fotoğrafları üzerinden oynamalar yapmış ve birçok uzvu bir araya getirmiştir. Posterdeki hareketi ve dinamizmi fotoğrafları manipüle ederek oluşturmuştur. Posterdeki dinamik odak noktası ile arka plan arasında yüksek kontrast mevcuttur. Tipografik öğelerden çok teatral ifadenin ön plana çıkması amaçlanmıştır. Man Ray’in The Hands adlı eserinde elleri ele alış biçimindeki amaç fotoğraf makinesinin ortaya koyamayacağı gerçeküstü bir etki yaratmaktır. Bu etkiyle izleyicideki duyguları harekete geçirme kaygısı mevcuttur. Man Ray için algı ve hissiyat ön plandadır. Alain le Quernec’in bu tasarımında ortaya çıkmasını istediği dramatik etki, Dada döneminde ortaya çıkan ve sonrasında bu dönemden etkilenen Sürrealist eserlerle benzerlik göstermektedir.

Resim 92. Anna Peaker, Jane Arden Project için poster tasarımı, 2014
Edwards & Doyle, 2016, s. 25

Fotoğraf sanatı ve fotomontajları ile ön plana çıkan Anna Peaker, yönetmen Jane Arden anısına hazırlanan projeye katkıda bulunmuştur. Fotomontaj ve foto-kolaj tekniklerini bir arada kullanan Peaker tasarladığı posterde fotoğrafların renk değerlerini de değiştirmiştir. Bu poster El Lissitzky'nin fotomontaj tekniği ve Man Ray'in fotoğrafçı kimliğinden izler taşımaktadır. Gerçeküstü fotoğraf çalışmalarıyla deneysel sinemacılığını etkileyen Man Ray, günümüzün sinema grafiğinde de etkisini hissettirmektedir.

Resim 93. Lewis Mclean, Gang of Four için poster tasarımı, 2015
<https://lewismclean.com/>

El Lisstzky'nin fotomontaj tekniğinden ilham alan tasarımcılardan bir diğeri de Lewis Mclean'dir. Tasarladığı posterlerde kolaj ve fotomanipülasyon tekniklerine sıkça başvuran Mclean'in Gang of Four için hazırladığı posterde Dadacı sanat dilinin izleri gözlemlenebilmektedir. Posterin tipografisi de modern yazı tipi ailelerinden oluşturulmuştur.

Kolaj tekniğinin kendisi için önemi sorulduğunda ise “Kolajı ilk kez nerede gördüm hatırlamıyorum ancak gençlik yıllarımda Dadaist sanatçılardan etkilendiğim söylenebilir.” yanıtını vermiştir (Edwards & Doyle, 2016, s. 142).

Resim 94. Agnes Montgomery, Sebastien Schuller için “Evenfall” albüm kapağı tasarımı, 2019

<https://www.agnesmontgomery.com/>

Sebastien Schuller'in Evenfall albümünün kapak tasarımını Agnes Montgomery isimli tasarımcı tasarlamıştır. Birden fazla fotoğrafı bir araya getirerek oluşturulan kompozisyon ilk bakışta Sürrealist sanatçıları anımsatmaktadır. Tasarımda kolaj tekniğinin kullanılması, fotoğrafların renk değerleriyle oynanması ve tipografinin el yazısıyla oluşturulması gibi unsurlar bu tasarımı Dada ile ilişkilendirebilmemize olanak sağlamaktadır. Tipografinin okunaklılığının ikinci planda olması, eserdeki esas vurgunun kolajla sağlanması Dada döneminin tasarım prensiplerinden biridir.

3.3. Dada Felsefesinin Etkisi Altında Hazır Nesne Kullanılarak Hazırlanan Tasarımlar

Dada Hareketi'nin en önemli isimlerinden biri olan şair ve yazar Hugo Ball, Cabaret Voltaire'de şiir okurken aynı zamanda performans sanatının temellerini de

atmıştır. Kübist bir kostüm giyerek sesli şiirlerini okuyan Hugo Ball'dan günümüz sanatçıları da etkilenmiştir.

Resim 95. Hugo Ball, Cabaret Voltaire'de şiir okurken, 1916

<https://www.nytimes.com/2016/07/10/arts/dada-100-years-later.html>

Resim 96. Narcsville, The Cribs "Ignore the Ignorant" için kayıt kapağı tasarımı, 2009
Edwards & Doyle, 2016, s. 208

Nick Scott'ın tasarım stüdyosu Narcsville tarafından The Cribs grubunun yeni albümü için hazırlanan kayıt kapağı tasarımları da Hugo Ball'un kübist kostümlerle şiir okumasını anımsatmaktadır. İkinci el ve kullanılmayan malzemelerle hazırlanan bu kolajlarda albümün reklam kampanyasını ilgi çekici hale getirmek amaçlanmıştır.

Resim 97. Dada Sanatçıların Kullandığı İşaret Eden Parmaklar

Dada dönemi sanat eserlerinin belki de en ikonik unsurlarından biri haline gelen işaret parmağı illüstrasyonu günümüzde de sıkça kullanılmaktadır. Dada ile özdeşleşen bu ikon günümüzde daha çok eleştiri içeren tasarımlarda karşımıza çıkmaktadır.

Resim 98. Parmak Göster poster tasarımı, 2011

<https://piotrozalskigraphicsdesign.wordpress.com/2016/09/19/research-point-the-finger/>

Dadacı sanat dili incelendiğinde göze çarpan en önemli unsurlardan biri olan bu ikon, Parça Tesirli Mühimmat Yasası'nı imzalayan ulusları hedef alan tasarımlardan birinde de karşımıza çıkmaktadır. "Point the Finger" isimli tasarımda "I" harfinin yerine bu illüstrasyon kullanılmıştır ve silah ürünlerine karşı durmaktadır. Dada döneminde vurgulanacak öğelerle ilişkilendirilen, ayrıca eleştirel eserlerde de karşımıza çıkan işaret parmağı imgesi; günümüzdeki grafik tasarımın dahil olduğu bütün disiplinlerde kullanılmaya devam etmektedir.

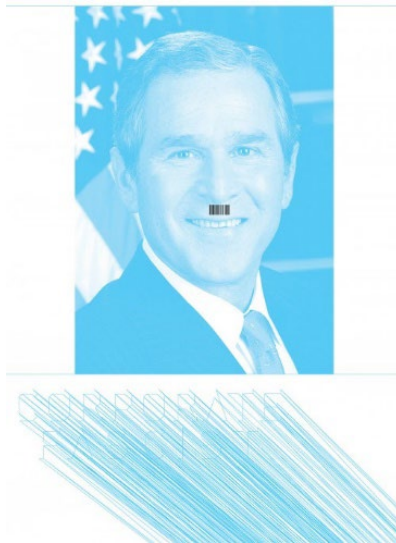

Resim 99. Marcel Duchamp, L.H.O.O.Q. , 1919

<https://en.wikipedia.org/wiki/L.H.O.O.Q.>

Resim 100. Jonathan Barnbrook, Corporate Facist (Kurumsal Faşist), 2001

<https://www.jonathanbarnbrook.com/work/corporate-facist/>

Araştırmanın birinci bölümünde Marcel Duchamp tarafından Leonardo da Vinci'nin Mona Lisa tablosunun baskısına yapılan müdahalenin dönemin sanat dünyasında büyük ses getirdiğinden bahsedilmiştir. L.H.O.O.Q. ismini verdiği bu eserde Mona Lisa'ya mürekkeple bıyık çizilmesi çağdaş sanatta da etkisini göstermektedir. Grafik tasarım çalışmalarında da sıkça başvurulan bu hiciv imgesi, Jonathan Barnbrook tarafından tasarlanan "Kurumsal Faşist" isimli tasarımda da uygulanmıştır. Sanatçı, dönemin Amerika Birleşik Devletleri başkanı George Bush'a eleştirisini benzer bir anlayışla iletmektedir.

İlk olarak George Bush'un portresini montajlayan Barnbrook, görsel olarak Adolf Hitler'in bıyığını andıran dijital bir barkodu fotoğrafın üzerine yerleştirmiştir. Bu çalışma hem kullanılan teknikler hem de içerdiği alt metinlerle Dada Hareketi ve felsefesinin günümüz sanatçılar üzerinde de etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Resim 101. Christina Föllmer, "Time to Take Time" projesi için eserler, 2003
http://www.christinafoellmer.de/PORTFOLIOgraphic_timeto.htm

Ready-Made tekniği Dada ile birlikte sanata dahil olduktan sonra hem 20. yüzyıl hem de 21. yüzyılda birçok farklı tasarım disiplininde kullanılmaya başlamıştır. Grafik tasarım da bu disiplinlerden biridir. Tasarımcı Christina Föllmer 2003 yılında “Time to Take Time” isimli projede günlük yaşantının parçası olan nesnelere kampanyaya dahil etmiştir. Dada döneminde Marcel Duchamp’ın endüstriyel ürünleri bağlamlarından kopartarak yeni bir kavram ortaya koyma fikri, bu çalışmada da karşımıza çıkmaktadır. Kampanyanın mesajları, hazır nesnelere üzerine el yazısıyla yazılarak iletilmektedir. Föllmer kampanyada kullanmak için ayakkabı bağcıklarını, tuvalet kağıdını, portmantoya asılı duran bir şapkeyi ve temizlik malzemelerini seçmiştir. Mesajlar bu nesnelere üzerine yerleştirildikten sonra günlük yaşantıdan fotoğraflanarak yayımlanmıştır.

Resim 102. Bruce Willen, Johns Hopkins Film Festival Poster, 2005
Fiell & Fiell, 2007, s. 540

Resim 103. Bruce Willen, “The Chosen” Heeb Magazine için dergi illüstrasyonu, 2007
<https://www.we-find-wildness.com/2009/01/post-typography/>

Bruce Willen isimli tasarımcının birden fazla çalışmasında Dada etkisi gözlemlenmektedir. 2005 yılında Johns Hopkins Film Festivali için yaptığı poster tasarımı Marcel Duchamp’ın L.H.O.O.Q. eserini anımsatmaktadır. Montajlanan fotoğrafların üzerine kurşun kalemle yapılan müdahaleler posterin tipografisini oluşturmaktadır. Tasarımcı ayrıca fotoğraflara aynı Duchamp’ın Mona Lisa’ya yapmış olduğu gibi bıyık çizimleri de eklemiştir.

Willen’in Heeb dergisi için yaptığı illüstrasyonda da Marcel Duchamp’ın sanatsal tarzı akıllara gelmektedir. Yumruk biçiminde fotoğraflanan bir elin üzerine mürekkeple tipografi tasarımı yapılmıştır. Stefan Sagmeister’in insan vücudu üzerine

yaptığı müdahalelerin yanı sıra aşağıdaki tasarıma benzer metaforik tipografileri de mevcuttur. Willen bu tasarımıyla, hem Dadacı sanatçıların hem de grafik sanatın önemli isimlerinden Sagmeister'in sanatsal ifadesini kendi tarzında yorumlamaktadır.

3.4. Dadacı Tipografinin Kullanıldığı Tasarımlar

Kurt Schwitters, Francis Picabia, Theo van Doesburg, Marcel Janco ve Dada dönemi içerisinde tipografi çalışmaları ortaya koyan diğer sanatçıların ürettiği birçok tasarım, günümüzde üretilen grafik tasarım çalışması üzerinde etkisini hissettirmektedir.

Resim 104. Scott King, “Stalky” Galleria Sonia Rosso için kolaj çalışmaları, 2006 Fiell & Fiell, 2007, s. 303

Tasarımcı Scott King, 21.yüzyılda Dadacı tipografinin izlerini taşıyan tasarımlar incelendiğinde ilk göze çarpan isimlerden biridir. İtalya’da bulunan Sonia Rosso Galerisi için tasarladığı posterlerde kullanılan tipografi Dada dönemini anımsatmaktadır. Birbirinden farklı yazı fontlarından harfler kesilerek bir araya getirilmiş ve sözcükler kolaj tekniği ile oluşturulmuştur. Harf ve sözcüklerin rastlantısal bir şekilde bir araya getirildiği izlenimi mevcuttur. Ayrıca bu düzensiz tipografinin

yanına montajlanmış fotoğraflar da entegre edilmiştir. Tercih edilen tipografi anlayışı ve posterin kolaj dili kullanılan görsel anlatım teknikleri açısından Dada döneminde hazırlanan posterlerle ilişkilendirilebilmektedir. Tasarım oluşturulurken estetik kaygının arka planda kalması ve bilinçli olarak kaotik bir kompozisyonun tercih edilmesi yine Dada döneminin prensiplerini anımsatmaktadır.

Resim 105. Kurt Schwitters & Theo van Doesburg, Kleine Dada Soirée, 1922-1923

<https://harvardartmuseums.org/calendar/art-study-center-seminar-kurt-schwitters-the-ring-and-the-new-typography>

Resim 106. Cameron Searcy, Djemba Djemba poster tasarımı, 2014

<https://www.theguardian.com/artanddesign/gallery/2016/aug/24/can-they-cut-it-the-artists-making-collage-cool-again-in-pictures>

Kleine Dada Soiree'nin tasarım prensibinin etkisi altında incelenebilecek bir diğer grafik tasarım ürünü de Cameron Searcy tarafından hazırlanan "Djemba Djemba" isimli poster tasarımıdır. Bu tasarımda da Dada döneminde tasarlanan posterler gibi çok fazla tipografik öğe kullanılarak çok katmanlı bir anlatım amaçlanmıştır. Arka planda kullanılan renk alanları, Kurt Schwitters ve Theo van Doesburg ikilisi tarafından tasarlanan Kleine Dada Soiree'nin arka planındaki geniş yüzey alanı kaplayan DADA baskılarıyla ilişkilendirilebilmektedir.

Posterin tipografisi kolaj tekniğiyle tasarlanmıştır. Ayrıca birçok Dadacı sanatçının özellikle de John Heartfield'in eserlerinde karşımıza çıktığı şekilde bu tasarımda kullanılan fotoğraf öğeleri, montajlandıktan sonra poster içerisine yerleştirilmiştir. Bu yerleştirmede kullanılan teknik ise "kes yapıştır" tekniğidir.

Posterdeki katmanların üst üste bindirilmesiyle elde edilen dinamizm ve kaotik kompozisyon tercihi de Dada dönemi eserlerinin bir yansıması olarak yorumlanabilmektedir.

Resim 107. Paul Sahre, “Design Matters!” serigrafik baskısı, 2009
Edwards & Doyle, 2016, s. 230

2014 yılında New York Times için hazırladığı “War” isimli kolaj çalışmasından ötürü bir önceki alt başlıkta da ismi geçen Paul Sahre, 2009 yılında tasarladığı “Design Matters” isimli serigrafik baskısıyla Dadacı tipografinin 21.yüzyıldaki en belirgin örneklerinden birini oluşturmuştur.

Tasarımda kolaj tekniğinin kullanımı öne çıkmaktadır. Sözcükler aynı Dada döneminde olduğu gibi birden fazla font seçilerek oluşturulmuştur. Farklı yazı tipi ailelerinden oluşturulan bu sözcükler kesildikten sonra bir araya getirilerek posterin metni yazılmıştır. Ayrıca tasarımda montajlanmış fotoğrafların da kolaja dahil edildiği gözlemlenmektedir. Tipografideki rastlantısal bir araya geliş biçimi ve kullanılan kolaj tekniği Kurt Schwitters ve Theo van Doesburg’un hazırladığı “Kleine Dada Soiree” isimli eserin tasarım prensibiyle benzerlik göstermektedir. “Design Matters” tasarımı bu benzerlikten ötürü Dada döneminin simgesi olan önemli eserlerin çağdaş grafik tasarımına uyarlanması olarak yorumlanabilmektedir.

4. SONUÇ

Resim sanatı Rönesans'tan günümüze kadar olan süreçte birçok kez değişime uğramıştır. Fotoğraf makinesinin icat edilmesi Modern Sanat Akımlarının ortaya çıkmasındaki sebeplerden biridir. Manzara, natürmort ve figüratif resimler yapan sanatçılar için fotoğrafın icadından sonra bir nesneyi olduğu gibi resmetmenin sanatsal değeri tartışılmaya başlamıştır. Sanatçılar artık kendi duygularını, izlenimlerini ve hayal güçlerini resimlere dahil ederek yeni resim tarzlarının ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Yaşanan değişimlerin sonucunda resim sanatının giderek soyutlaşmaya başlaması ve kavramsal sanatın ilk örneklerinin ortaya çıkmasıyla birlikte sanat, sanatçı ve sanatın ne olduğu sorgulanmaya başlamıştır. Modern sanatçıların ortaya çıkartmış olduğu teknikler sanatta devrim yaratmıştır. Pablo Picasso'nun insan formunu geometriyle ifade etmesi ve kolaj tekniğini resim sanatının bir parçası haline getirmesi sadece resim sanatını bütünüyle değiştirmekle kalmamış aynı zamanda birçok farklı disiplinin de ilham kaynağı olmuştur.

20.yüzyılın başlarında ortaya çıkan Kübizm ve Fütürizm akımlarını sadece bir resim akımı olarak ifade etmek yetersiz kalacaktır. Kübistlerin ve Fütüristlerin geometriyi, hareketi ve dinamizmi sanata dahil etmelerinin yanı sıra yazmış oldukları manifestolar da sanatsal anlayışlarını sadece görsel bir sanat pratiği olmaktan çıkarmaktadır. Avrupa'da ortaya çıkan devrim niteliğindeki bu akımlar dönemin Rus sanatçıları üzerinde bile etkili olmuşlardır. Bu yansıma sonucunda ortaya çıkan yeni sanat akımlarında domino taşı etkisi yaşanmıştır. Konstrüktivizm, Süprematizm, De Stijl, Dada gibi akımlar ardı ardına ortaya çıkmış, Bauhaus Sanat ve Tasarım Okulu açılmıştır. Bahsi geçen bu akımlar ve Bauhaus Okulu sadece resim sanatını değil tüm tasarım disiplinlerini etkilemişlerdir. Bu sayede moda tasarımı, endüstriyel tasarım, iç mimarlık ve grafik tasarım alanlarında büyük yenilikler ortaya çıkmıştır.

Sanat ve tasarım üzerinde en köklü değişimlere sebep olan akımlardan biri Dada'dır. Birinci Dünya Savaşı'nın ortaya çıkışıyla aynı dönemde etkisini hissettiren Dadacı sanatçılar, sanatı ele alış biçimi bakımından özel bir yere sahiptirler. Geleneksel teknikleri tamamen reddeden Dadacılara göre bir çalışmanın sanat eseri olabilmesi için belirli bir ölçüt yoktur. Sanata rastlantısallığı kazandıran Dada sanatçıları sanatı aynı zamanda kavram olarak da ele almışlardır. Özellikle Marcel Duchamp'ın bir pisuvarı

sanat eseri olarak sergilemeyi başarması sanatı tamamen değiştirmiştir. Duchamp, günlük yaşantıda herkesin sahip olabileceği nesnelere kullanım alanlarından ve bağlamlarından kopararak onlara yeni anlamlar yüklemeye çalışmıştır.

Pablo Picasso ve Georges Braque'ın kolajı sanatsal bir teknik olarak kullanmaya başlaması Dadacı sanatçıları etkilemeyi başarmıştır. Hannah Höch, Raoul Hausmann, John Heartfield, Kurt Schwitters, Francis Picabia, George Grosz ve Marcel Janco gibi sanatçılar tuval üzerine yağlı boya tekniğini tamamen reddederek; kullanılmış malzemeleri, gazete kprlerini, dergi sayfalarını ve fotoğrafları "kes yapıştır" tekniğiyle yüzey üzerine aktarmışlardır. Kolaj tekniği, bahsedilen sanatçılar sayesinde sanatın ve grafik tasarımı en önemli pratiklerinden biri haline gelmiştir.

Yaşanan bu gelişmelerin yanı sıra fotoğraf sanatının en önemli isimlerinden biri olan Amerikalı Dadaist sanatçı Man Ray de sanatında yenilik peşindeydi. Fotogramm tekniği ile fotoğrafladığı nesnelere eserlerine soyut kavramlar olarak entegre etmeyi başardı. Onun eserleri fotoğraf sanatı, sinema ve grafik tasarım üzerinde büyük değişimlere sebep oldu.

Rus fotoğrafçıların sıkça kullandığı fotomontaj tekniği ise Dadacı sanatçılar tarafından yeniden yorumlandı. Çekilen fotoğrafları olduklarından farklı bir Şekilde gösterme ve hayal gücünü fotoğraflara dahil etme arzusu olan bu sanatçılar, günümüzde grafik tasarımcıların sıkça başvurduğu bilgisayar destekli fotoğraf işleme tekniklerinin temelini oluşturmuşlardır. Günümüzün foto-manipslasyon ve foto-kolaj teknikleri Dada döneminin bir yansıması olarak kabul edilebilir.

Dada döneminin bir diğer yenilik getirdiği alan da tipografidir. Dadacı tipografi sadece grafik sanatı etkilemekle kalmamış, edebiyat alanında da değişimlere sebep olmuştur. Yazar ve Şair olan Hugo Ball, kolaj tekniğini edebiyata uyarlayarak rastgele seçtiği harflerle Şiirler yazmıştır. Bu fikrin bir sonucu olarak Dada dönemi posterlerinde harflerin veya sözcüklerin farklı yazı tiplerinden seçilerek düzensiz bir biçimde bir araya getirildiği grlmektedir. Fütürizm ve Dada öncesinde genellikle belli bir düzen hakim olan grafik eserlerde artık farklı görsel diller ortaya çıkmaya başlamıştır. Tipografideki yenilikler sadece bununla sınırlı değildir. Sanatçılar el yazılarını da tasarımlarına dahil etmişlerdir. Hem tipografiyi hem de kaligrafiyi yeniden yorumlayan sanatçıların yayınladığı Dada dönemi dergilerinde ise ızgara düzeni de yeniden ele alınmıştır.

Dada ile ortaya çıkan bu yeniliklerin sonucunda birçok sanat akımı ve sanat fikri ortaya çıkmıştır. Sürrealizm akımının en çok etkilendiği sanat topluluğu Dada idi. İki

sanat fikrine de dahil olan birçok sanatçı vardır. Andre Breton, Joan Miro ve Max Ernst gibi isimler örnek olarak gösterilebilir. Dadanın rastlantısallık kavramını ele alış biçiminden etkilenen ve bunu bilinçaltlarına başvurarak resmeden sürrealist sanatçılar, Dada dönemindeki alakasız nesnelere bir araya getirme fikrini de tuvale aktarmışlardır. Kavramsal sanat, performans sanatı, feminist sanat ve sokak sanatı fikirlerinin temeli de yine Dada sanatçıları tarafından atılmıştır. Ayrıca Neo Dada, Pop Art ve Op Art gibi grafik tasarımla etkileşimde bulunan akımlar da Dadacı görselleştirme tekniklerinden faydalanmışlardır.

Marcel Duchamp'ın Ready-Made eserlerinin çağdaş heykel sanatı üzerinde de etkili olduğu gözle görülmektedir. Özellikle enstalasyon sanatı bu etkilerin bir yansıması olarak öne çıkmaktadır.

20.yüzyılın ikinci yarısından günümüze kadar olan süreçte grafik tasarım alanında Dadacı etki gözlemlenmeye devam etmektedir. Birçok grafik tasarımcı çalışmalarında kolaj tekniğini, Dadacı fotoğraf işleme tekniklerini, Dadacı tipografiyi ve Ready-Made (Hazır Nesne) tekniğini kullanmıştır. Araştırmanın ikinci ve üçüncü bölümlerinde incelenen bu tasarımlar sadece kullanılan teknikler açısından Dada eserlerine benzemekle kalmamaktadır. Bazı tasarımların, Dada ile özdeşleşen öğelerden ve sanat eserlerinden direkt olarak ilham aldığı gözlemlenmektedir. Bu tasarımlar Dada dönemi eserleriyle karşılaştırılarak analiz edilmiştir. Bu sayede Dadanın günümüzdeki yansımaları net bir biçimde ortaya konulmuştur.

Araştırmanın planlama aşaması sırasında yapılan literatür taramasında görülmüştür ki; Dada konulu araştırmaların odak noktaları kolaj, Ready-Made tekniği ve Marcel Duchamp eserleri ile sınırlı kalmıştır. Bu çalışmada 100 yılı aşkın bir süredir grafik tasarım üzerindeki etkileri devam eden Dada Hareketi'nin detaylı bir analizi sonucunda 70 yılı kapsayan bir etki derlemesi yapılmıştır. Çağdaş grafik tasarım ürünleri de Dada ile ilişkilendirilerek karşılaştırılmıştır.

Eserleri derlenen sanatçılardan bazıları, kendileriyle yapılan röportaj veya söyleşilerde Dada akımından etkilendiklerini söylemişlerdir. Bu söylemleri, alıntı formatında araştırma içerisinde yer almaktadır.

Tasarım disiplinlerinde tarihten etkilenmeden sanatsal bir dil oluşturmanın oldukça zor olduğu birçok çalışmada ortaya konulmuştur. Tarih boyunca birçok sanatçı kendisinden önce ortaya çıkmış sanat akımlarını incelemiş, kopyalamış ve o tarzda eserler üretmiştir. Kendi fikirlerini ve kuramlarını hayata geçirebilmeleri için gerekli olan pratiğin kaynağı usta sanatçılar ve başarılı tasarımcıların çalışmalarında

mevcuttur. Bahsedilen başarılı sanatçıların devrimci sanat düşünceleri, günümüzde eser üreten sanatçılar üzerinde etkili olmaya devam etmektedir.

Araştırmanın çıktısı, Dadacı sanat pratiklerinin 21.yüzyıl grafik tasarımı üzerinde etkili olup olmadığının karşılaştırılmasıdır. Bu karşılaştırmalı analizin sonucu, ortaya çıkan çağdaş grafik tasarım çalışmalarında, Dada'nın etkisini sürdürdüğünü ortaya koymuştur. 100 yılı aşkın bir süredir birçok sanat akımını ve tasarım prensibini etkileyen Dada'nın, gelecekte ortaya çıkacak sanat pratiklerini de etkileyeceği iddia edilebilir.

KAYNAKÇA

Aktan, G. (2018). Dada, Sürrealizm ve Bilinçaltı. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (74), 545-554.

Aktı, F. (2019). Dada ve Sürrealizm Anlayışında Kolaj İmgesi. *Erzurum: Atatürk Üniversitesi*.

Antmen, A. (2009). Sanatçılardan Yazılar ve Açıklamalarla 20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar. *İstanbul: Sel Yayıncılık*.

Atalan, D. (2012). Ready-Made Kavramı: Günümüz Sanatına ve Sanatçısına Etkisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, (7), 23-30.

Batur, E. (2020). Modernizmin Serüveni. *İstanbul: Sel Yayıncılık*.

Becer, E. (2020). Modern Sanat ve Yeni Tipografi. *Ankara: Dost Kitabevi Yayınları*.

Becer, E. (2022). İletişim ve Grafik Tasarım. *Ankara: Dost Kitabevi Yayınları*.

Çakır, Ş. (2014). Modern Resim Sanatı ve Grafik Tasarım İlişkisi. *İstanbul: İstanbul Arel Üniversitesi*.

Dachy, M. (2014). Dada Sanatın Başkaldırısı (Türkay, O. Çev.). *İstanbul: Yapı Kredi Yayınları*.

Duranay, H. (2016). Dada Bir Armadillo'dur. *Kocaeli: Kült İletişim*.

Edwards, M. & Doyle, R. (2021). *Cut That Out: Contemporary Collage in Graphic Design*. Londra: Thame & Hudson.

Ercan, M. (1997). *Dada ve Günümüze Etkileri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Erdem, S. (2019). Geçmişten Günümüze Dada Hareketi ve Modern Tasarım Sanatına Etkisi. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, (24), 127-141.

Eroğlu, Ö. (2014). *Dada*. İstanbul: Tekhne Yayınları.

Fiell, C. & Fiell, P. (2007). *Contemporary Graphic Design*. Köln: Taschen.

Genç, A. (1983). *Dada: Antropi ve Nedensizlik Açısından Dadacı Sanat Hareketlerinin Çözümlemesine İlişkin Bir Yöntem Araştırması*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.

Heller, V. & Vienne, V. (2022). *Grafik Tasarımı Değiştiren 100 Fikir* (Bayrak, B. Çev.). İstanbul: Literatür Yayınları.

Hodge, S. (2018). *Gerçekten Bilmeniz Gereken 50 Sanat Fikri* (Gözü, E. Çev.). İstanbul: Bkz Yayıncılık: Domingo.

Hodge, S. (2019). *Sanatın Kısa Öyküsü* (Öztok, D. Çev.). İstanbul: Hep Kitap.

Hodge, S. (2019). *The Short Story of Modern Art*. Londra: Laurence King Publishing Ltd.

İpşiroğlu, N. & İpşiroğlu, M. (1991). *Sanatta Devrim*. İstanbul: Remzi Kitabevi A.Ş.

Kaplanoğlu, L. (2010). Sanatsal Bir Değer Olarak ‘‘Kolaj’’. *Sanat Dergisi*, (13), 97-104.

Mazlum, H. (2017). Modern Sanat Akımlarının Grafik Ürünlerindeki Tipografik Tasarımlara Etkisi. *Konya: Selçuk Üniversitesi*.

Mustafaoğlu, F. (2019). Dada Hareketinin Felsefesi ve Ready-Made’in Resim Sanatına Yansımaları. *Erzurum: Atatürk Üniversitesi*

Öndin, N. (2019). Modern Sanat. *İstanbul: Hayalperest Yayınevi*.

Richter, H. (1993). Dada 1916-1966 (Tüzel, M. Çev.). *İstanbul: Birey Yayınları*.

Roditi, E. (1959). Interview with Hannah Höch. *Arts Magazine*, 34(3), 24-29.

Sorguç, G. (2017). Sanata Karşı Başkaldırı: Avangard. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (24), 37-56.

Turan, Ş. (2018). Grafik Tasarım Tarihinde Kolaj. *İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi*.

Umay, M.Ç. (2017). Dadaizm Akımı Kapsamında Öncü Sanatçılar ve Eserleri. *Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi*.

Uzun, E.C. (2007). Dönemin Sanat Akımları İçinde Man Ray ve Fotoğrafçı Kimliği. *İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi*.

Waara, H.C. (2014). The Neue Frau and the Significance of Beetle Imagery in the Photomontages of Hannah Höch. *Discovery: Georgia State Honors College Undergraduate Research Journal*, 2(6), 01-19.

Wilkinson, P. (2015). Gerçekten Bilmeniz Gereken 50 Mimarlık Fikri (Atmaca, V. Çev.). *İstanbul: Bkz Yayıncılık: Domingo*.

Zor, A. (2014). Modern Sanat Akımlarının Grafik Tasarıma ve Tipografinin Doğuşuna Etkisi. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 4(1), 01-07.

